

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

สารนิพนธ์
ของ
ภัทิรา ศิริमानนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ
ตุลาคม 2551

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

บทคัดย่อ
ของ
ภักтира ศิริमानนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ
ตุลาคม 2551

ภทิรา ศิริमानนท์. (2551). ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามราชกรีฑาสโมสร. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์: รองศาสตราจารย์วัฒนา ศรีสัตย์วาจา.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ 2) เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุตามตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ 3) เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุตามตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ 4) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นผู้สูงอายุในสนามราชกรีฑาสโมสร จำนวน 120 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่สามารถให้ข้อมูลได้และครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนาและแบบสอบถามสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติทดสอบค่าที (t-test) สถิติทดสอบค่าเอฟ (F-test) และหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้สูงอายุมีความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง และมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยอยู่ในระดับปานกลาง
2. ผู้สูงอายุมีเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน
3. ผู้สูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างกัน
4. ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .425$)

A STUDY OF FAITH IN BUDDHISM AND PEER GROUP RELATIONSHIPS
OF THE AGING PEOPLE

AN ABSTRACT
BY
PATIRA SIRIMANONT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Development Psychology
at Srinakharinwirot University

October 2008

Patira Sirimanont. (2008). *A Study Faith in Buddhism and Peer Relationships of the Aging People*. Master's Project, M.Ed. (Developmental Psychology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor: Assoc. Prof. Wattana Srisatvacha.

The Purpose of this study were 1) to determine the level of Faith in Buddhism and peer group relationships of the aging people 2) to compare and Faith in Buddhism of the aging people on the basis of sex, age, marital status, educational level and economic status 3) to compare peer group relationships of the aging people on the basis of sex, age, marital status, educational level and economic status, and 4) to study the relationship between Faith in Buddhism and Peer Group Relationships of the aging people.

The sample of this study included 120 elderly in The Royal Bangkok Sport Club. All of them could give the information that covered all variables. The instruments for collecting research data were questionnaires on personal data Faith in Buddhism and Peer Group Relationships of the aging people. The statistical method and procedures for analyzing the data were t-test, one-way analysis of variance and Pearson's product-moment correlation coefficient.

The finding indicated that the elderly were found to have Faith in Buddhism and peer group relationships of the aging people at a middle level. The women were found to have a signification at the .01 level in Faith in Buddhism of the elderly, while no significant difference was found in there Faith in Buddhism on the basis of age marital status, educational level and economic status. There economic status level was found to have a peer group relationships at the of .05, while no significant difference in there sex, age, educational level marital status. It was found that Faith in Buddhism an peer group relationship were positively and significantly correlated at the .01 level.

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

สารนิพนธ์
ของ
ภักтира ศิริमानนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ ของ
ภทิรา ศิริमानนท์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ วัฒนา ศรีสัตย์วาจา)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์ ประณต คำจิม)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ วัฒนา ศรีสัตย์วาจา)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์ ธีระชน พลโยธา)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์ วิวิญญา วัฒนโณ)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เฉลียวศรี พิบูลชล)

วันที่ เดือน กันยายน พ.ศ. 2551

ประกาศคุณประการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ไม่สามารถสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับความกรุณาและความเมตตาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ วัฒนา ศรีสัตย์วาจา อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ประณต คำจิม อาจารย์ วีระชน พลโยธา และอาจารย์ วิชญญา วัฒนโธ ที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติมสำหรับสารนิพนธ์ฉบับนี้ และให้คำแนะนำ พร้อมทั้งให้ข้อคิดเห็นในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และต้องขอกราบขอบพระคุณ ดร.นิยะดา จิตต์จรัส ที่ให้ความเมตตาและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ที่จะใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านพระครูสุวรรณพิทักษ์ กุตุตจิตโต เจ้าอาวาสวัดสุวรรณคีรีปฏิภม ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้สูงอายุ คุณลุง คุณป้า คุณอา ที่เป็นสมาชิกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ที่ได้ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี พร้อมทั้งการให้คำแนะนำต่างๆ เพื่อใช้เป็นประสบการณ์ชีวิตที่ดีต่อไป

ท้ายที่สุดผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณ บุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง ได้แก่ คุณแม่ สุจิตรา ศิริमानนท์ คุณแม่สุวิมล ศิริमानนท์ คุณพ่อเกษม คุณแม่ลักษณาภรณ์ จันทไกรวัฒน์ ที่มอบความรัก กำลังใจ พร้อมทั้งให้การช่วยเหลือและให้การสนับสนุนแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา จนงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ภัทริรา ศิริमानนท์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	2
ความสำคัญของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	3
ตัวแปรที่ศึกษา	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
นิยามปฏิบัติการ	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
สมมติฐานในการวิจัย	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	8
ความหมายของผู้สูงอายุ	8
การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ	9
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	10
ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ	13
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพุทธศาสนา	14
ความศรัทธาในพุทธศาสนา	14
ลักษณะของความศรัทธาในพุทธศาสนา	16
ผู้สูงอายุและศาสนา	18
ความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรอิสระสังคมกับความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุ	20
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ	23
ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล	23
ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล	26
ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในสังคม	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรอิสระสังคมกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2(ต่อ)	
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพ กับผู้ร่วมวัยของผู้สูงวัย	36
3 วิธีดำเนินการวิจัย	38
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	38
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	38
การหาคุณภาพของเครื่องมือความศรัทธาในพุทธศาสนา	40
การหาคุณภาพของเครื่องมือการมีสัมพันธภาพ	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล	42
การวิเคราะห์ข้อมูล	42
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	44
สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	44
การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	44
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	45
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	58
ความมุ่งหมายของการวิจัย	58
สมมติฐานในการวิจัย	58
วิธีดำเนินการวิจัย	59
การเก็บรวบรวมข้อมูล	59
การวิเคราะห์ข้อมูล	59
สรุปผลการวิจัย	60
อภิปรายผล	62
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	70

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม	71
ภาคผนวก	79
ภาคผนวก ก	80
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	88

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวน (คน) และร้อยละของผู้สูงอายุ ในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทาง เศรษฐกิจ	45
2 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความ ศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตาม ตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ	47
3 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนก ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทาง เศรษฐกิจ	48
4 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ	49
5 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรอายุ	50
6 เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑา สโมสรที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และ 80 ปีขึ้นไป เป็นรายคู่	50
7 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรสถานภาพสมรส	51
8 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันเป็นรายคู่	51
9 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรระดับการศึกษา	52
10 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ	53
11 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ	53
12 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามระดับอายุ	54

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
13 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑา สโมสร ที่มีช่วงอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และอายุ 80 ปีขึ้นไป เป็นรายคู่	54
14 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามสถานภาพสมรส	55
15 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามระดับการศึกษา	56
16 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ	56
17 แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับ ผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร	57

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
2 คำจำกัดความของสัมพันธภาพตามความเข้าใจของบุคคลโดยทั่วไป	24
3 รูปแบบการสะท้อนกลับในสัมพันธภาพ	25

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พัฒนาการทางสังคมของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับสังคมบุตรหลาน เพื่อนที่อยู่ใกล้เคียง หรือต่างวัยกัน การมีสัมพันธภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง งานวิจัยและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีรายงานว่าผู้สูงอายุที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมวัยเดียวกันหรือต่างวัย มีความสำคัญยิ่งต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี ผู้สูงอายุที่อ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมากเกิดจากการขาดการมีสัมพันธภาพเชิงบวกกับบุคคลอื่น (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2534: 600) เพื่อนร่วมวัย ในวัยสูงอายุมีค่าและมีความสำคัญมาก เพราะผู้สูงอายุสามารถรับทุกข์สุขแก่กันและกันด้วยความเข้าใจกัน และมีการศึกษาที่แสดงว่าปัจจัยหนึ่ง ซึ่งนำความสุขมาให้ผู้สูงอายุ คือ ความสัมพันธ์กับเพื่อน (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2534: 601) ดังนั้น การมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีความสำคัญอย่างมาก ผู้สูงอายุที่ไม่มีเพื่อนมักมีความเหงาและว้าวุ่น มีการศึกษา พบว่า หญิงชายสูงอายุมีแบบแผนการคบเพื่อนที่แตกต่างกัน ชายมีการเปิดเผยตัวเองกับเพื่อนชาย น้อยกว่าหญิงกับเพื่อนหญิง ชายมีจำนวนเพื่อนมากแต่คบได้สนิทสนม น้อยกว่า (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2549: 602 – 603) ดังนั้น การมีสัมพันธภาพร่วมวัยของผู้สูงอายุ จึงมีความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ซึ่งหากผู้สูงอายุไม่ได้มีสัมพันธภาพกับผู้อื่นหรือผู้ร่วมวัย อาจทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ไม่ดี อาจนำไปสู่การเป็นโรคเครียด โรคซึมเศร้า หรืออีกหลายสาเหตุของความเจ็บป่วย

การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น และการรับรู้ถึงการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ในสังคมเป็นองค์ประกอบด้านที่ดีที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี (สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล; และ วิระวรรณ ดันติพิวัฒนสกุล. 2545) แต่หากผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางสังคมหรือได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมนานๆ ครั้งรวมทั้งขาดความเชื่อมโยงกับสังคม ย่อมทำให้ผู้สูงอายุเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตได้หลายประการ เช่น ผลการวิจัยของรีวคิก และ ไมเคิล (Revicki; & Mitchell. 1990: 269) ให้ผลสนับสนุนงานวิจัยของเบงท์สันและคณะ ว่าเมื่อผู้สูงอายุมีกิจกรรมมากขึ้น ก็จะมีปฏิสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้นด้วย

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างการมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ดีมีอยู่หลายหลักธรรม อาทิ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรม ที่ใช้เพื่อยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น ได้แก่ ทาน คือ การให้สิ่งที่ควรให้ ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะน่าฟังพูดในสิ่งที่เป็นคนประโยชน์ อตถจริยา คือ การประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และแก่ตนเอง สมานัตตตา คือ การประพฤติตนให้เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว (คลังปัญญาไทย. 2551: Online) และมี

หลักธรรมที่สามารถใช้เป็นคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ว่า คือ พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา คือ รู้สึกสงสารผู้อื่น เอ็นดูผู้อื่นอยู่เสมอ กรุณา ยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ คนที่เดือดร้อนก็ช่วยเหลือแบบไม่ต้องตระหนี่ และเพื่อรู้จักเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน มุทิตา ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นมี ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นเป็น ใครจะได้ดีกว่าเราก็นินดีกับเค้า ไม่อิจฉาริษยา ไม่ไปนินทาให้ร้าย อุเบกขา ระลึกเสมอว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนอย่างแท้จริง วางเฉย อย่าไปเอามาเก็บจนปั่นป่วนใจ มีใจเป็นกลาง (ลานธรรมเสนา. 2546: Online) ซึ่งหากใครปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนนี้ ย่อมทำให้ครองใจผู้อื่นและส่งเสริมให้มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความต้องการศึกษาว่าผู้สูงอายุไทยในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตได้ถูกปลูกฝังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ปัจจุบันจะยังคงมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับใด และความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนานั้น จะมีความสัมพันธ์กับการมีสัมพันธภาพทางสังคมอย่างไร โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นสมาชิกสมาคมราชกรีฑาสโมสร เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ เพื่อการจะได้รู้จักกับเพื่อนผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจที่อยู่ในร่นราวคราวเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ดังนั้น สัมพันธภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาจะเป็นอย่างไร จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นเช่นไร การศึกษาครั้งนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ถึงความมีสัมพันธภาพกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับความศรัทธาในพุทธศาสนา และสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ
2. เพื่อเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุและทราบความแตกต่างของความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพ

กับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุที่มีตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ที่แตกต่างกัน และได้ทราบว่าความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กับสมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยอย่างไร โดยข้อมูลที่ได้จะสามารถทำให้ผู้ที่สนใจ และเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ นำข้อมูลความรู้ที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในประเด็นอื่นต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำนวน 500 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร ปี พ.ศ. 2551 จำนวน 120 คน โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้ และมีความครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ แบ่งดังนี้

1.1 เพศ ได้แก่

1.1.1 เพศชาย

1.1.2 เพศหญิง

1.2 อายุ แบ่งเป็น

1.2.1 60 – 70 ปี

1.2.2 71 – 80 ปี

1.2.3 80 ปีขึ้นไป

1.3 สถานภาพสมรส แบ่งเป็น

1.3.1 โสด

1.3.2 มีคู่

1.3.3 เคยมีคู่

1.4 ระดับการศึกษา แบ่งเป็น

1.4.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี

1.4.2 ปริญญาตรี

1.4.3 สูงกว่าปริญญาตรี

1.5 ฐานะทางเศรษฐกิจ แบ่งเป็น

1.5.1 พอกินพอใช้

1.5.2 เหลือใช้

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 ความศรัทธาในพุทธศาสนา

2.2 สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ผู้สูงอายุ** หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มาทำกิจกรรมในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร ปี พ.ศ. 2551 โดยแบ่งตาม บรรลุ ศิริพานิช (รวิวรรณ ลิมาสวัสดิ์กุล. 2547: 10; อ้างอิงจาก บรรลุ ศิริพานิช) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ตามอายุและภาวะสุขภาพต่างๆ ไป ได้ดังนี้

1.1 อายุ 60 - 70 ปี

1.2 อายุ 71 – 80 ปี

1.3 อายุ 80 ปีขึ้นไป

2. **สถานภาพสมรส** หมายถึง สถานภาพการอยู่ร่วมกันทางนิตินัยหรือพฤตินัย ที่เป็นอยู่ปัจจุบันของหญิงและชายที่สูงอายุ แบ่งได้ดังนี้

2.1 โสด หมายถึง ผู้สูงอายุที่ไม่มีสามีหรือภรรยา

2.2 มีคู่ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีสามีหรือภรรยา

2.3 เคยมีคู่ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีสามีหรือภรรยาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง

3. **ระดับการศึกษา** หมายถึง วุฒิการศึกษาสูงสุดที่ผู้สูงอายุได้รับ แบ่งได้ ดังนี้

3.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี

3.2 ปริญญาตรี

3.3 สูงกว่าปริญญาตรี

4. **ฐานะทางเศรษฐกิจ** หมายถึง สถานภาพทางการเงินในปัจจุบันของผู้สูงอายุ แบ่งได้ดังนี้

4.1 พอกินพอใช้ หมายถึง การรับรู้สถานภาพทางการเงินของผู้สูงอายุว่ามีรายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายใช้สอยหรือรายจ่าย

4.2 เหลือใช้ หมายถึง การรับรู้สถานภาพทางการเงินของผู้สูงอายุว่ามีรายได้มากกว่ารายจ่าย

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1. **ความศรัทธาในพุทธศาสนา** หมายถึง ความเชื่ออย่างมีเหตุผลด้านศาสนา หรือปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งสามารถวัดได้โดยใช้แบบสอบถาม ความศรัทธาในพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยและคณะ ประกอบด้วย คมเพชร พาลีสอน (2550) จินรัตน์ ถาวร (2550) มินตรา สิริवंธ (2550) วิจิตรา เปรมปรี (2550) สร้างขึ้น จำนวน 20 ข้อ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นโดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ จริงที่สุด จริง ไม่แน่ใจ

ไม่จริง ไม่จริงที่สุด คะแนนเฉลี่ยที่ได้จะอยู่ในช่วง 20 – 100 คะแนน เกณฑ์ที่ใช้ในการให้คะแนนมี ดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 73.34 – 100 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนามาก

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 46.47 – 73.33 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนาปานกลาง

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 20 – 46.46 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนาน้อย

2. การมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุอื่น มีสังคมที่อยู่ในช่วงอายุเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน มีเพื่อนร่วมวัย โดยพฤติกรรมที่ผู้สูงอายุแสดงออกเป็นในลักษณะของการออกไปมีสังคมนอกบ้าน ไปพบปะพูดคุยกับผู้ร่วมวัย การไปร่วมสังสรรค์กับผู้ร่วมวัย การพักผ่อนหย่อนใจ การรับประทานอาหาร ออกกำลังกาย ไปร่วมทำบุญรวมถึงกิจกรรมต่างๆ และการแก้ไขปัญหาหาร่วมกับผู้สูงอายุคนอื่น

โดยสามารถวัดได้จากแบบสอบถามสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 25 ข้อ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นโดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ จริงที่สุด จริง ไม่แน่ใจ ไม่จริง ไม่จริงที่สุด คะแนนเฉลี่ยที่ได้จะอยู่ในช่วง 25 - 125 คะแนน เกณฑ์ที่ใช้ในการให้คะแนน มีดังนี้

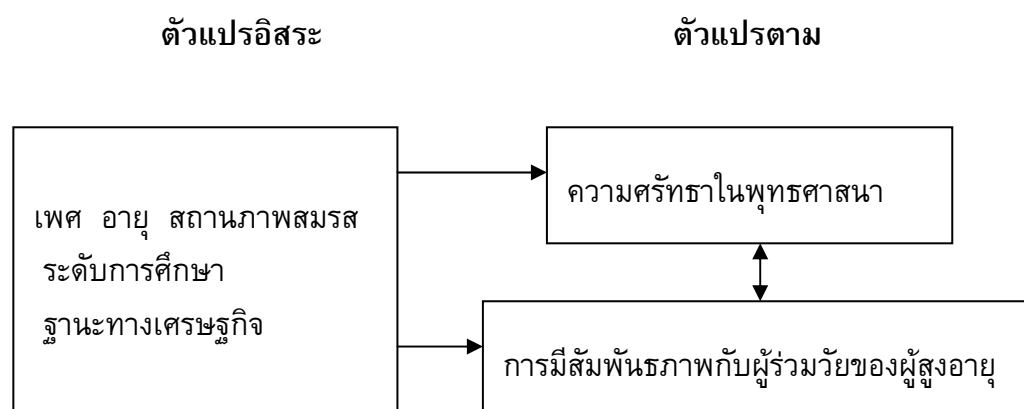
ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 93 – 125 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมาก

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 59 – 92 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

ปานกลาง

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 25 - 58 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยน้อย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิด

สมมติฐานในการวิจัย

1. ผู้สูงอายุที่มีปัจจัยทางชีวสังคมต่างกันจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนาแตกต่างกัน
  - 1.1 ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย
  - 1.2 ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า
  - 1.3 ผู้สูงอายุที่มีคู่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่และโสด
  - 1.4 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี
  - 1.5 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้
2. ผู้สูงอายุที่มีปัจจัยทางชีวสังคมต่างกันมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยแตกต่างกัน
  - 2.1 ผู้สูงอายุเพศชายมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง
  - 2.2 ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า
  - 2.3 ผู้สูงอายุที่มีคู่มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่ และโสด
  - 2.4 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี
  - 2.5 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้
3. ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
  - 1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ
  - 1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ
  - 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ
  - 1.4 ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพุทธศาสนา
  - 2.1 ความศรัทธาในพุทธศาสนา
  - 2.2 ลักษณะของความศรัทธาในพุทธศาสนา
  - 2.3 ผู้สูงอายุและศาสนา
  - 2.4 ความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
  - 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรชีวสังคมกับความศรัทธาในพุทธศาสนา

ของผู้สูงอายุ

- 2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศ กับความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
- 2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอายุ กับความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
- 2.5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสมรส กับความศรัทธาในพุทธศาสนา

ของผู้สูงอายุ

- 2.5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา กับความศรัทธาในพุทธศาสนา

ของผู้สูงอายุ

- 2.5.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ กับความศรัทธาในพุทธ

ศาสนาของผู้สูงอายุ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

- 3.1 ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล
- 3.2 ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล
- 3.3 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางสังคม
- 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรทางชีวสังคมกับการมีสัมพันธภาพ

กับผู้ร่วมวัย

- 3.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศ กับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย
- 3.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอายุ กับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย
- 3.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสมรส กับการมีสัมพันธภาพ

กับผู้ร่วมวัย

3.4.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เกี่ยวกับการมีสัมพันธภาพ
กับผู้ร่วมวัย

3.4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการมีสัมพันธภาพ
กับผู้ร่วมวัย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพ
กับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

1.1 ความหมายของ “ผู้สูงอายุ”

คำว่า “ผู้สูงอายุ” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

สิทธิอาภรณ์ ชวนปี (2543: 8) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไปสู่ความเสื่อมถอย ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์ (2539: 9) ได้ให้ความหมายของ ผู้สูงอายุ ไว้ว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต เป็นวัยแห่งความเสื่อมถอยทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ หน้าที่การงานและบทบาททางสังคมลงเป็นที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ดูแล อุปการะ เพื่อให้มีความสุข

รัตนา สินธีรภาพ (2541: 14) กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกายและจิตใจไปสู่ความเสื่อม อาจมีความอ่อนแอหรือเจ็บป่วยขึ้นอยู่กับพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม ความสามารถทำกิจกรรมประจำวัน โรคภัยและภาวะสุขภาพจิตของแต่ละบุคคล และเป็นวัยเกษียณอายุราชการหรือออกจากงานประจำ ภาวะคุณภาพชีวิตจะเปลี่ยนจากดีไปสู่ภาวะไม่ดี

รวีวรรณ ลิมาสวัสดิ์กุล (2547: 9) ได้ให้ความหมาย ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจไปในทางเสื่อมลง เป็นวัยที่ต้องปรับตัวในด้านต่างๆ ตามที่ควรเป็น เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างภาคภูมิใจและมีสุขภาพกายและจิตใจดี

นิศา ชูโต (2525: 7) กล่าวว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตามเกณฑ์ของการปลดเกษียณอายุราชการ หรือถ้าแบ่งช่วงเวลาของการมีชีวิตตามแนวคิดสอนของพุทธศาสนา ผู้สูงอายุจะอยู่ในช่วงปัจฉิมวัย คือ อายุ 50 ปีขึ้นไป อันเป็นวัยสุดท้ายของชีวิตมนุษย์

ทัศนีย์ ทองมาก (2540: 19) กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งจะใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ โดยถืออายุ

60 ปีขึ้นไป และการกำหนดเกณฑ์อายุนี้จะถือเอาปลดเกษียณตัวเองออกจากการปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้

สุทธิพันธ์ พักสุวรรณ (2537: 10) ได้ให้ความหมาย ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต เป็นวัยแห่งความเสื่อมถอย ทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ หน้าที่การงาน และบทบาททางสังคมลดลง เป็นที่ควรได้รับความช่วยเหลือ ดูแล อุปการะ เพื่อให้มีความสุข

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นวัยแห่งการเกษียณอายุ หรือออกจากงานประจำที่ทำ ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และจิตใจที่เสื่อมลง จึงจะสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างมีความสุข

1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ

มีการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุไว้มากมาย ดังนี้

บรรลุ ศิริพานิช (รวิวรรณ ลิมาสวัสดิ์กุล. 2547: 10 ; อ้างอิงจาก บรรลุ ศิริพานิช) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ตามอายุและภาวะสุขภาพต่างๆ ไป ได้แก่

1. ผู้สูงอายุระดับต้น มีอายุระหว่าง 60 – 70 ปี ระดับนี้ สภาวะทางกายภาพและสรีระวิทยายังไม่เปลี่ยนแปลงมาก ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นส่วนใหญ่
2. ผู้สูงอายุระดับกลาง มีอายุระหว่าง 71 – 80 ปี ระดับนี้ สภาวะทางกายภาพและสรีระวิทยาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การช่วยเหลือตนเองบกพร่อง เริ่มต้องการความช่วยเหลือในบางอย่าง
3. ผู้สูงอายุระดับปลาย มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ระดับนี้ สภาวะทางกายภาพและสรีระวิทยาเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด บางคนมีความพิการ บางคนช่วยเหลือตนเองไม่ได้บางอย่าง จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ

องค์การอนามัยโลก (ไฉไล ไชยเสวี. 2540: 15 ; อ้างอิงจาก องค์การอนามัยโลก) ได้แบ่งเกณฑ์อายุตามสภาพของการมีอายุเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. ผู้สูงอายุ (Elderly) มีอายุระหว่าง 60 – 74 ปี
2. คนชรา (Old) มีอายุระหว่าง 75 - 90 ปี
3. คนชรามาก (Very old) มีอายุ 90 ปีขึ้นไป

ฟิลด์ และมิงเลอร์ (ไฉไล ไชยเสวี. 2539; อ้างอิงจาก Field ; & Minkler. 1988: 100) ศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. วัยผู้สูงอายุตอนต้น (Young - Old Age) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุต่ำกว่า 75 ปี ซึ่งผู้สูงอายุในช่วงวัยนี้ จะเป็นวัยที่สามารถทำงานได้ตามปกติเหมือนวัยผู้ใหญ่กลางคน
2. วัยผู้สูงอายุตอนกลาง (Old - Old Age) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง

75 – 84 ปี

3. วัยผู้สูงอายุตอนปลาย (Oldest - Old Age) คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 85 ปีขึ้นไป

นักวิจัยและนักสถิติ แห่ง American Nurse Association แบ่งผู้สูงอายุออกเป็นช่วงๆ ดังนี้

1. ช่วงอายุ 65 – 74 ปี คือ ผู้สูงอายุวัยต้น (Early old age, Younger-age หรือ Young - old)

2. ช่วงอายุ 75 – 84 ปี คือ ผู้สูงอายุวัยกลาง (Middle old age, Old aged, Old - old หรือ Old-elderly)

3. ช่วงอายุ 85 ปีขึ้นไป คือ ผู้สูงอายุวัยปลาย (Late old age หรือ The very old)

ในการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุนั้นต้องมีเกณฑ์ในการกำหนดร่วมกันว่าจะใช้อายุเท่าไรเป็นตัวกำหนดเพื่อจะได้เข้าใจเกี่ยวกับวัยผู้สูงอายุได้ตรงกันและชัดเจน

โดยผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุตามแบบ บรรลุ ศิริพานิช เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยทำการสำรวจมีช่วงอายุใกล้เคียงกับเกณฑ์การแบ่งของดังกล่าว

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การศึกษาเรื่องผู้สูงอายุมีแนวคิดเชิงทฤษฎีที่สำคัญ ดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2539: 11)

1.3.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการวิวัฒนาการอยู่เสมอ และจะอยู่รอดได้แม้ในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่ออายุมากขึ้นไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้

1.3.2 ทฤษฎีทางด้านชีววิทยา (Biological Theory)

ทฤษฎีภาวะผู้สูงอายุด้านชีววิทยาเป็นทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุของความชราเชิงชีววิทยา

1.3.2.1 ทฤษฎีพันธุศาสตร์ (Genetic Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า คนชราเกิดขึ้นตามพันธุกรรม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอวัยวะบางส่วนของร่างกายคล้ายคลึงกันหลายชั่วอายุ และลักษณะนั้นแสดงออกเมื่ออายุมากขึ้น เช่น ผมหงอก ศีรษะล้าน และเดินหลังค่อม

1.3.2.2 ทฤษฎีเนื้อเยื่อ (Collagen Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า สารที่เป็นส่วนประกอบของเนื้อเยื่อกระดูกเพิ่มมากขึ้น และมีการจับตัวกันมากขึ้น ทำให้ Collagen fiber หดสั้นเข้าเมื่อถึงวัยสูงอายุ ทำให้ปรากฏรอยย่นมากขึ้น และตั้งอยู่บริเวณกระดูกข้อต่อ ซึ่งจะมองเห็นเป็นปมกระดูกชัดเจน

1.3.2.3 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Auto Immune Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลงพร้อมกับมีการสร้างภูมิคุ้มกันทำลายตนเองมากขึ้น ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลงจะทำให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรคและสิ่งแปลกปลอมได้ไม่ดี ทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้ง่าย และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะรุนแรงเป็นอันตรายต่อชีวิตได้

1.3.2.4 ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Catastrophe Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น จะค่อยๆ เกิดความผิดพลาดและความผิดพลาดนี้จะเพิ่มมากขึ้นจนถึงที่ทำให้เซลล์ต่างๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

1.3.2.5 ทฤษฎีเรดิคัลอย่างอิสระ (Free Radical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภายในร่างกายมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีเรดิคัลอย่างอิสระอยู่มากมายตลอดเวลา เรดิคัลเหล่านี้จะทำให้ยีนเกิดความผิดปกติ และทำให้คอลลาเจนและอีลาสติน ซึ่งเป็นโปรตีนองค์ประกอบของเนื้อเยื่อยืดหยุ่นเกิดขึ้นมาก จนทำให้เสียความยืดหยุ่นไป

1.3.3 ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา (Psychological Theory)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึงความสำคัญของจิตใจดังที่ Jung กล่าวว่า ความสำคัญของช่วงชีวิตในครึ่งหลัง จะมีผลมาจากครึ่งแรกของชีวิต อันเป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงไป แยกเป็น 2 ทฤษฎีย่อย ดังนี้

1.3.3.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่าผู้สูงอายุจะเป็นสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและการพัฒนาจิตใจของผู้นั้น ถ้าผู้สูงอายุเติบโตขึ้นด้วยความมั่นคงอบอุ่น มีความรักแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เห็นความสำคัญของผู้อื่น รักผู้อื่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ก็มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างมีความสุขในชีวิตบั้นปลาย

1.3.3.2 ทฤษฎีความปรารถนา (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุที่ยังปรารถนา และคงความเป็นปราชญ์อยู่ได้ด้วย เป็นผู้ที่มีความสนใจเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ มีการค้นคว้าและพยายามที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ผู้ที่จะมีลักษณะเช่นนี้ได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีและมีเงินใช้สอย โดยไม่เดือดร้อน

1.3.4 ทฤษฎีทางสังคมวิทยา (Sociological Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ก็จะทำให้สถานะของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วย และสถานะของผู้สูงอายุในสังคมใด จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้สูงอายุในสังคมนั้น นอกจากนั้นยังได้แนะนำให้ผู้สูงอายุยอมรับว่า เมื่อถึงวัยสูงอายุ ลูกหลานและชุมชนมักจะให้ความสำคัญและความสนใจน้อยลง เพื่อจะได้ใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีความสุข โดยมีแนวทฤษฎีที่เสนอแนะการดำรงตนของผู้สูงอายุทางสังคม ดังนี้

1.3.4.1 ทฤษฎีไร้การผูกพัน (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า ผู้สูงอายุและสังคมจะลดบทบาทซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ

ลดลง สุขภาพเสื่อมถอย รวมทั้งความตายที่ค่อยๆ มาถึง ผู้สูงอายุจึงหลีกเลี่ยงหนีถอนตัวออกจากสังคม เพื่อลดความเครียดและพอใจกับการไม่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่างตนเองกับสังคมอีกต่อไป

1.3.4.2 ทฤษฎีการทำกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้จากการมีกิจกรรมและการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทำให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีความรู้สึกว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งทางกายและใจ รวมทั้งเกิดความพึงพอใจในชีวิตของตนเองด้วย

1.3.4.3 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขได้ก็เมื่อได้กระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติตัวเช่นที่เคยกระทำมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่อยู่อย่างสงบสันโดษ อาจแยกตนเองออกมาอยู่ตามลำพังทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ ว่าจะต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การตายของสามีหรือภรรยา การเกษียณอายุ และรายได้ที่ลดลง เป็นต้น

1.3.4.4 ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson's Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การพัฒนาด้านจิตวิทยาสังคมของผู้สูงอายุนั้น เป็นช่วงชีวิตที่ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า มั่นคง หรือท้อแท้หมดหวัง สำหรับบุคคลที่มีความรู้สึกที่ชีวิตนั้นมีคุณค่าถ้ามีความมั่นคง จะมีความรู้สึกพึงพอใจในผลของความสำเร็จจากช่วงชีวิตที่ผ่านมา และเกิดความรู้สึกสุข สงบทางใจ และสามารถยอมรับได้ในเรื่องความตายว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในทางตรงกันข้ามผู้สูงอายุที่ไม่ยอมรับก็มีความรู้สึกที่ตนนั้นมีโอกาสเลือกได้น้อย และไม่ต้องการมีชีวิตยืนยาวต่อไปอีก เกิดความท้อถอย สิ้นหวัง คับข้องใจ รู้สึกว่าตนนั้นไม่มีคุณค่า และความสามารถที่จะเผชิญกับภาวะสูงอายุลดน้อยลงด้วย

1.3.4.5 ทฤษฎีพัฒนาของเพค (Peck's Developmental Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุวัยต้น (55 – 75 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (75 ปีขึ้นไป) มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะนิสัยและการปฏิสัมพันธ์ทางด้านจิตวิทยาสังคม เขามีความเชื่อว่าผู้สูงอายุมีการพัฒนาการ 3 ประการ คือ

1) ความสามารถในการแยกความแตกต่างของตน กับบทบาทในช่วงชีวิต ที่ผ่านมา ความภาคภูมิใจในตนเองและความรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่า ขึ้นอยู่กับบทบาทของหน้าที่การงาน ในทางตรงกันข้ามเมื่อเกษียณอายุ บางคนจะรู้สึกว่าไร้คุณค่า แต่ถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจและความมีคุณค่าของงานไม่ได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ที่เคยทำหลังเกษียณอายุ ความรู้สึกนั้นก็ยังคงมีอยู่ เช่น ผู้สูงอายุที่ชอบปลูกต้นไม้ ก็ยังพึงพอใจหลังเกษียณอายุที่จะได้ทำสิ่งที่ต้องการแทนงานอาชีพที่เคยทำประจำ

2) ความสามารถทางร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ถ้าผู้สูงอายุนึกถึงสภาพร่างกายยังคงมีความแข็งแรง จะทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความสามารถทางร่างกายที่ลดลง และพยายามปรับตัวให้เหมาะสม ชีวิตก็มีความสุข แต่ถ้าผู้สูงอายุนึกถึง

ความถดถอยของร่างกาย ก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและความพอใจลดน้อยลง

3) การยอมรับว่าร่างกายของตนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ กับสภาพร่างกายก่อนสูงอายุ การยอมรับร่างกายตามธรรมชาตินี้ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความตายโดยไม่รู้สึกหวาดกลัว การยอมรับนี้รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความตายด้วย ในทางตรงกันข้าม คนที่ยึดติดกับสภาพร่างกายขณะที่อยู่ในวัยที่อายุน้อยกว่า ก็พยายามยืดชีวิตไว้ให้นานที่สุด โดยไม่พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ มีความหวาดกลัวกับความตาย

จากทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุทุกคนมิได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและสังคมเหมือนกันไปหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความรู้ ความสามารถ สภาพาสภาพ ประเพณีวัฒนธรรม และมาตรฐานทางสังคมของแต่ละบุคคล

1.4 ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ

สุภัททา ปิณฑะแพทย์ (เพ็ญแข ประจันปัจฉิก; และคณะ. 2542: 18; อ้างอิงจากสุภัททา ปิณฑะแพทย์. 2527: 127) ได้กล่าวถึงปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมักประสบ กับปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ปัญหาสุขภาพกาย เป็นผลจากการเสื่อมของสังขารทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ตามปกติ ดังนั้น ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด จึงควรให้การเอาใจใส่ดูแล และควรได้รับการตรวจร่างกายจากแพทย์เป็นระยะๆ
2. ปัญหาสุขภาพจิตจากการเสื่อมทางระบบประสาทและอวัยวะต่างๆ ส่งผลกระทบต่อสติปัญญา ความจำและอารมณ์ของผู้สูงอายุให้เปลี่ยนแปลงไปในทางลบด้วยนอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักจะรู้สึกอ้างว้างและถูกทอดทิ้งหากไม่ได้รับการเอาใจใส่ และอาจมีการนอนไม่หลับอีกด้วย
3. ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่สำคัญมากสำหรับผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ได้ประกอบอาชีพ จึงต้องพึ่งพาบุตรหลาน หากผู้สูงอายุไม่ได้เก็บสะสมเงินไว้บ้าง หรือไม่ได้รับการดูแลจากบุตรหลานเท่าที่ควร แล้วผู้สูงอายุอาจประสบปัญหาในการดำรงชีวิตในบั้นปลายนี้ได้
4. ปัญหาเรื่องโภชนาการ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการดำรงชีวิต ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาการไม่ได้รับสารอาหารที่ร่างกายต้องการอย่างเพียงพอ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่มีเงินที่จะซื้ออาหารให้เพียงพอได้ และอีกสาเหตุหนึ่งคือ ความเสื่อมของสังขารทำให้ไม่มีความอยากที่จะรับประทานอาหาร
5. ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุมักช่วยตัวเองไม่ได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยบุตรหลานหรือผู้ใกล้ชิด การเลือกใช้ชีวิตในบ้านของตนเองหรือบ้านของบุตรหลาน ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน

นอกจากนี้จากผลการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคม พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเรียงตามลำดับ ความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจอันสืบเนื่องมาจากรายได้ไม่แน่นอน
2. ปัญหาทางสุขภาพอนามัยทรุดโทรม
3. ปัญหาขาดเพื่อนสนิท ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยว
4. ปัญหาไม่รู้จะมีชีวิตอยู่ไปเพื่ออะไร
5. ปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว
6. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินและอื่นๆ

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพุทธศาสนา

2.1 ความศรัทธาในพุทธศาสนา

ความศรัทธาในพุทธศาสนา จากการให้คำนิยามศัพท์เบื้องต้น กล่าวได้ว่าเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อศาสนาพุทธ ซึ่งอาจจะมากน้อยแตกต่างกันไป อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อทำความดี ดังนั้น ในที่นี้จึงสามารถให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับ “ความศรัทธา หรือความเชื่อ ทางพุทธศาสนา” ไว้ดังนี้

ความเชื่อทางศาสนา เป็นลักษณะทางจิตประเภทหนึ่งของบุคคล หมายถึง การรับรู้และการยอมรับว่าเป็นความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ และสภาพของแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ แต่สำหรับในทางพุทธศาสนาถือว่า ความเชื่อต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญา และการใช้เหตุผล สามารถนำความเชื่อไปปฏิบัติได้ (พระเทพเวที. 2532: 8) หรืออาจเรียกว่า ศรัทธา ซึ่งจะหมายถึงความเชื่ออย่างมีเหตุผล มั่นใจในความจริง ความดี ในสิ่งที่นับถือ ปฏิบัติ ศรัทธามีประโยชน์ คือ เป็นปัจจัยนำไปสู่การมีสมาธิ ปัญญา และเกิดความ پاکเพียรในการปฏิบัติ และเป็นสิ่งเหนี่ยวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งที่ชักจูงให้ความชั่ว (พุทธทาสภิกขุ. 2533: 5) โดยเฉพาะผู้ที่เชื่อในพุทธศาสนาจะเชื่อและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม นรกสวรรค์ และความเชื่อในเรื่องนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

ความเชื่อทางพุทธศาสนา ยังสามารถให้ความหมายได้อีกว่า หมายถึง การรับรู้และยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ความเชื่อที่เป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนา ประกอบด้วย ลักษณะขั้นต้นของพุทธมามกะ คือ ความเชื่อในไตรสรณะคมน์ หรือพระรัตนตรัย ได้แก่ ความเชื่อในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อเบื้องต้นที่ชาวพุทธจะต้องยึดถือ เพราะความเชื่อนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นต้องมีความเชื่อในพระรัตนตรัย และยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง คือ ต้องเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ และเป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนควรรู้ และพระสงฆ์ เป็นผู้เผยแพร่พระธรรมคำสอน แก่ประชาชน (ปภัสนร กิมสุวรรณวงศ์. 2546: 25)

ในการศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนา งามตา วณิชานนท์ (อรรณณ ฉ่ำชื่น. 2541: 12; อ้างอิงจาก งามตา วณิชานนท์. 2536: 12 – 13) ได้แบ่งความเชื่อเป็น 3 ด้าน คือ

1. ความเชื่อในพระพุทธรูป เป็นความมั่นใจในฐานะที่ท่านเป็นบุคคลต้นแบบที่ยืนยันถึงความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความสามารถที่จะฝึกหรือพัฒนาให้บริบูรณ์ได้ สามารถหยั่งรู้หลักธรรม บรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระ ไร้ทุกข์ ลอยเหนือโลกธรรม และมีความดีสูงสุดเลิศ ที่แม่เทพเจ้าและพรหมก็เคารพบูชา

2. ความเชื่อในพระธรรม ได้แก่ ความมั่นใจในความจริงและความดีงามที่พระพุทธรูปได้แสดงไว้ว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ค้นพบ ปฏิบัติเห็นผล ประจักษ์กับตนเองแล้ว จึงนำมาประกาศเปิดเผยไว้ ธรรมคือกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกลางและเที่ยงธรรมต่อทุกคน ผู้ใดรู้จักพัฒนาตนเองให้มีสติปัญญา นำความรู้ทางธรรมหรือความจริงนี้มาใช้ประโยชน์ต่อสิ่งทั้งหลาย ด้วยความรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริง ก็จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดและมีชีวิตที่ดีที่สุด

3. ความเชื่อในพระสงฆ์ พระสงฆ์คือ ผู้สละบ้านเรือนมาบวชในพุทธศาสนา ได้ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธรูป ความเชื่อในพระสงฆ์ คือ ความมั่นใจในกลุ่มบุคคลนั้นมีธรรมเป็นรากฐาน เป็นผู้มีจิตใจห่างทุกข์ แม้จะมีพัฒนาการทางจิตปัญญาในระดับต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการรู้ธรรมและปฏิบัติธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า หมายถึง ความเชื่อความเลื่อมใสในพุทธศาสนา

สุมน อมรวิวัฒน์ (วรรณ สุตวิจิตร. 2527; อ้างอิงจาก สุมน อมรวิวัฒน์. 2525: 1) ได้สรุปความหมายของศรัทธา โดยเรียบเรียงจากหนังสือพุทธธรรมว่า

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นเป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบ คือมั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า และช่วยให้อยากพิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่แท้จริงตามนัยทางพุทธศาสนาจึงมิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์จนลืมหេตุผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมความคิด วิจัยวิจารณ์จนค้นพบเหตุ และผล ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์ความจริงแก่ตน จนหมดสงสัยจึงเกิดศรัทธา ศรัทธาเป็นปัจจัยแรกที่สุด หรือเป็นขั้นต้นของกระบวนการพัฒนาปัญญา

สรุปได้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อในพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ หรือเรียกว่า พระรัตนตรัยอันเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีเหตุและผล รวมทั้งต้องมีปัญญากำกับไว้อยู่เสมอ

แสง จันทรงาม (ไพฑูรย์ พวงยอด. 2545: 21; อ้างอิงจาก แสง จันทรงาม. 2542: 113) กล่าวว่า ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึง ความเชื่อที่เกิดขึ้นหลังจากการพิจารณาด้วยเหตุผลแล้ว เห็นว่าสิ่งนั้นๆ มีเหตุผล จึงควรจะเชื่อ ศรัทธาในพุทธศาสนา จึงหมายถึง ศรัทธาประเภทนี้ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Belief

สุมนตา ฅณาเจริญ (2548: 98) ให้ความหมายว่า ศรัทธาในพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อ ความนับถือที่ประกอบด้วยปัญญา และเหตุผล เพราะพุทธศาสนาเป็น

ศาสนาแห่งปัญญา เน้นสอนคนให้มีเหตุผล ไม่เชื่ออย่างมกมาย คำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้ามีองค์ประกอบศรัทธา แล้วจะต้องมีองค์ประกอบด้านปัญญาคู่กันเสมอ

ดังนั้น ศรัทธาในพุทธศาสนา จึงสามารถให้ความหมายได้ว่า การมีความเชื่อ ด้านศาสนา หรือการสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสดาที่ตน นับถือ เช่น การทำบุญตักบาตร การบริจาคเงินหรือวัสดุสิ่งของ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การทำสมาธิ และการฟังเทศน์ฟังธรรมคำสั่งสอนในศาสนาที่ตนนับถือ

2.2 ลักษณะของศรัทธาในพุทธศาสนา

ศรัทธา ความเชื่อในพุทธศาสนา ที่ถือว่าถูกต้อง มีดังนี้

1. เชื่อว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในพระปัญญา ของพระพุทธเจ้า ไม่สงสัยลังเลใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเป็นพุทธศาสนา ไม่สงสัยลังเลใจในพระสงฆ์ โดยตรงกันข้ามยิ่งเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดเพราะตั้งใจสดับฟังพระธรรมศึกษาพระพุทธานุภาพซึ่งโดยเฉพาะให้รู้จักบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว ยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณา เข้าใจให้แจ่มแจ้ง ก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอย่างฟังคำสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ทำให้เชื่อในภูมิความรู้ของครู ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า ตถาคตโพธิสัตถา แปลว่า ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงนั่นเอง เป็นเหตุให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น

2. เชื่อว่า บุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในเรื่องบุญและบาปหรือกรรมดี กรรมชั่ว สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าเป็นบุญเป็นกรรมดีจริง เช่น ความมีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นต้น สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบาปเป็นกรรมชั่ว ก็เชื่อว่าเป็นบาปเป็นกรรมชั่วจริง เช่น ความมีใจละโมภ โหดร้าย หลงไหล ประพฤติชั่วร้ายต่างๆ มีพาสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า กัมมสัตถา เชื่อกรรม กรรม แปลว่า การงานที่บุคคลทำด้วยเจตนา คำว่ากรรมเป็นกลางๆ มิใช่หมายความว่าไม่ดีจึงเรียกว่ากรรม ทำดีหรือไม่ดีเรียกว่ากรรมทั้งนั้น เมื่อต้องการจะให้อรรถาธิบายว่าดีหรือไม่ดีก็เติมคำนั้นเข้าไปว่ากรรมดีหรือบุญกรรม กรรมชั่วหรือบาปกรรม ฉะนั้น เชื่อกรรม ก็คือ เชื่อว่า บุญ บาป หรือกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนไว้

3. เชื่อว่า ผลของบุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าบุญบาปที่ทำจะไม่มีผลสนองตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ว่า กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว ไม่สับสนกัน เหมือนอย่างหว่านพืชเช่นใดก็ได้รับผลเช่นนั้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า วิปากสัตถา เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าบุญบาปที่ทำให้ผลจริงตามประเภท บุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลไม่ดี

4. เชื่อว่า บุญบาปที่ตนทำก็เป็นของตนจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าตนจะต้องรับผลของบุญบาปที่ตนเองทำไว้หรือไม่ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุกๆ คนนึกคิดอยู่เสมอว่า เรามีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาทรับผลของกรรมเราทำดีจักได้ดี เราทำชั่วจักได้

ชั่ว ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า กัมมัฏสสกาตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมที่ตนทำไว้เป็นของตน เหมือนบริโภคอาหารกินเองก็อิ่มเอง เรียนเองก็รู้เอง

ศรัทธาทั้ง 4 ข้อนี้ สำคัญอยู่ที่ข้อ 1 คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง เพราะตั้งใจศึกษาพุทธศาสนาจนเกิดความรู้สึกว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เป็นความจริงทุกอย่าง ความเชื่อ และความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ก็เกิดตั้งมั่นขึ้นทุกทีทำให้เชื่อมั่นว่า บุญบาปที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้มีจริง ผลของบุญบาปตามที่ตรัสสั่งสอนไว้มีจริง บุญบาปที่ผู้ใดทำไว้ก็เป็นของผู้นั้นจริงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมความว่าทำให้เชื่อมั่นใน พุทธศาสนาศรัทธา ความเชื่อในพุทธศาสนา เมื่อมีลักษณะดังกล่าว จึงเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ผู้ที่มีศรัทธาที่ถูกต้อง จึงจะเป็นพุทธศาสนิก ผู้ถึงไตรสรณคมน์ ที่ถูกต้อง การปลูกศรัทธาที่ถูกต้อง หรือการปรับปรุงศรัทธาให้ถูกต้องอาศัย

1. บุคคลผู้ชักจูงศรัทธาเริ่มตั้งแต่บิดามารดาอบรมบุตรธิดาตั้งแต่เล็กๆ ด้วยวิธีสอนให้เชื่อฟังอย่างมีเหตุผลเท่าที่เด็กจะเข้าใจ มิใช่ด้วยวิธีหลอกล่อให้เข้าใจผิดหรือขู่ให้กลัว ฉะนั้น เมื่อ จะห้ามมิให้เด็กทำอะไร ก็พยายามแนะนำให้เด็กรู้เหตุผลถูกผิด หรือใช้วิธีแก้ร้ายให้กลายเป็นดีอย่างมีเหตุผล เมื่อจะสอนพุทธศาสนาแก่เด็กก็สอนอย่างถูกต้อง ปลูกความเชื่อที่ถูกต้อง ให้แก่เด็ก เมื่อผู้อบรมเหล่านั้นอบรมให้เกิดความเชื่ออย่างมีเหตุผลในทางต่างๆ ทั้งในทางโลกและทางธรรม ก็จะทำให้เกิดศรัทธาที่ถูกต้อง เป็นความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เพราะเชื่อด้วยความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง เมื่ออบรมให้รู้ให้เข้าใจในพุทธศาสนาว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แสดงทางแห่งความบริสุทธิ์ไว้อย่างถูกต้องครบถ้วน ซึ่งทุกๆ คนต้องปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะได้รับผลดีตามแต่จะปฏิบัติได้ แต่ถ้าไม่ปฏิบัติก็ไม่ได้รับผล ไปทำชั่วก็จะได้รับผลนั้น เพราะทุกๆ คน มีกรรมเป็นของตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม แล้วเผยแผ่พระธรรมนั้น พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้วตามพระธรรม และช่วยบอกเปิดเผยพระธรรม เมื่อรู้เข้าใจพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และปลูกศรัทธาอย่างถูกต้องให้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะไม่หวังอะไรผิดๆ จากพุทธศาสนา เพราะถ้าไม่สมหวังก็จะเสื่อมความนับถือลงไป ฉะนั้น เมื่อมีศรัทธาที่ถูกต้อง ให้ทำความดี และจะได้รับผลดีด้วยตนเอง บุคคลผู้มีหน้าที่ชักจูงศรัทธา แม้จะพยายามอบรมปลูกหรือปรับศรัทธาให้ถูกต้อง แต่ความสำเร็จที่ได้ต้องอาศัยบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับการอบรมที่ถูกต้อง นั่นคือ ตนเอง

2. ตนเอง ได้แก่ ตัวเราเองทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เพราะตัวเราเองจำต้องคอยตรวจสอบศรัทธาของตัวเราเองว่าเป็นอย่างไร ถูกต้องหรือไม่ ถ้ายังไม่ถูกต้องปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง พยายามคิดทำความเข้าใจในหลักของความเชื่อข้างต้น เพราะตัวเราเองต้องเห็นจริงด้วยความเชื่อ จึงจะตั้งมั่น เมื่ออาจยังไม่เห็นจริงด้วยตนเองในหลักของศรัทธาดังกล่าว ก็ทำความเชื่อฟังไปก่อน อย่าถือมั่นไม่อยู่ในโอวาทของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงพระพุทธเจ้า

สรุปได้ว่า การสร้างศรัทธาที่ถูกต้อง ควรประกอบไปด้วย บุคคลผู้ชักจูงศรัทธา และตนเอง รวมทั้งการมีศรัทธาทั้ง 4 ข้อ ที่กล่าวมาข้างต้นอย่างครบถ้วน เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนาได้

2.3 ผู้สูงอายุและศาสนา

ประเด็นที่อธิบายเหตุผลเกี่ยวกับการที่ผู้สูงอายุมักจะมีคุณสมบัติเฉพาะในทางศาสนา มีดังนี้ (บุษยมาส สินธุประมา. 2539: 65 – 66)

1. เนื่องจากความจริงที่ว่า คนสูงอายุมที่มีชีวิตมายาวนานนั้นเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ คนที่อายุมากมักจะมีประสบการณ์ในชีวิต สะสมความรู้ มีการปฏิบัติภารกิจทางศาสนามายาวนานกว่า สามารถมองได้กว้างไกลกว่า และผู้สูงอายุเป็นสื่อกลางที่จะเชื่อมโยงคนในปัจจุบันกับคนที่เป็นบรรพบุรุษได้ดี

2. เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เนื่องจากคนสูงอายุเป็นคนที่ใกล้จะตายมากที่สุด นั่นคือความใกล้เป็น “ผี” หรือวิญญาณมากที่สุด คนสูงอายุ จึงดูจะเป็นสื่อกลางที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดระหว่างโลกนี้กับโลกหน้า หรือระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเคร่งในศาสนาและความสูงอายุ ดังนี้

1. ความเชื่อในศาสนา

ผู้คนโดยทั่วไปในสังคมมักจะเชื่อว่า คนสูงอายุมักจะหันมาสนใจศาสนามากขึ้น เพราะว่าการสูงอายุอยู่ใกล้ความตายและกังวลกับชีวิตในภายหน้า นอกจากนี้คนสูงอายุมักจะมีเวลา

ที่จะมาไตร่ตรองเรื่องศาสนา ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่คนสูงอายุ จะคิดแต่เรื่องศาสนา

ความเชื่อดังกล่าว อาจจะมีส่วนที่เป็นจริงอยู่บ้าง ซึ่งมีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่สนับสนุนประเด็นนี้อยู่ แต่นักสังคมศาสตร์ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาของผู้สูงอายุได้ให้ข้อสังเกตว่าในความเป็นจริงแล้ว ความเชื่อดังกล่าวอาจจะเป็นมายาคติของคนทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุและศาสนาเท่านั้นก็ได้ เพราะคนทั่วไปมักจะมองภาพผู้สูงอายุว่าควรจะเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่เสมอ

2. ความสำคัญของศาสนาที่มีต่อผู้สูงอายุ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า คนสูงอายุให้ความสำคัญทางด้านศาสนามากกว่าคนที่ยังมีอายุน้อย การศึกษาของ แฮริส (Harris Poll. 1975: 180) สรุปว่า คนอายุ 65 ปีขึ้นไป มีความรู้สึกที่ศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด จำนวนร้อยละ 71 ในขณะที่คนกลุ่มอายุต่ำกว่า 65 ปี มีจำนวนร้อยละ 49 โดยกลุ่มคนที่เห็นว่าศาสนามีความสำคัญที่สุดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ ที่ต่ำลงมา

หน้าที่ทางสังคมของสถาบันศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

หน้าที่ของสถาบันศาสนามีส่วนช่วยในการปรับตัวของคนสูงอายุได้ 2 ระดับ (อรรรรณ นำขึ้น. 2541: 25) คือ

1. ระดับปัจเจกบุคคล ได้ทำหน้าที่ทางด้านจิตใจ ในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยในการเผชิญกับความตายที่ใกล้เข้ามา ช่วยอธิบายและค้นหาความหมายของชีวิต ช่วยให้ยอมรับในเรื่องความสูญเสียต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชีวิตของวัยชรา เป็นต้น

2. ระดับสังคม สถาบันศาสนาช่วยลดความโดดเดี่ยวทางสังคมของผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มมากขึ้น เช่น การให้บริการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุในการดูแลด้านสุขภาพ การศึกษาต่อเนื่อง เป็นสโมสรแนะนำการบริการจัดหางาน ให้กิจกรรมเหล่านี้จะสามารถช่วยให้ความอบอุ่นใจ สนุกสนาน และทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจใหม่อีกครั้งว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

2.4 ความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มบุคคลที่เชื่อกันว่า มีแนวโน้มจะหันมาสนใจและมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนา เนื่องจากการเกษียณอายุหรือหยุดทำงาน ส่งผลให้มีเวลามากขึ้น ผู้สูงอายุ จึงมีชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนามากกว่าบุคคลวัยอื่นๆ การพิจารณาลักษณะทางศาสนาในเชิงทฤษฎีมนุษย์วิทยาวัฒนธรรมต้องพิจารณาทั้งในแง่ลัทธิความเชื่ออย่างมีเหตุผล หรือการปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมต่างๆ และทั้งหมดเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรม ดังนั้น ในการศึกษาลักษณะทางศาสนาของผู้สูงอายุ จึงควรต้องศึกษาทั้งด้านความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักศาสนา สรรกุล เจนอบรม (2534: 101) กล่าวว่า บุคคลที่มีความเชื่อ ความผูกพันกับศาสนานั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้สูงอายุเท่านั้น ดังนั้น ความเชื่อในศาสนาสามารถเกิดได้กับบุคคลทุกวัย ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ บุคคลเหล่านี้จะยังคงให้ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเหมือนเดิม

จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาของบุคคลต่อศาสนานั้น สามารถวิเคราะห์และสรุปรูปแบบของบุคคลในการหันเข้ามามีความเชื่อและศรัทธา ยอมรับในศาสนาไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. The Experiential Dimension หรือ Religious Feeling เน้นว่าผู้สูงอายุหันมานับถือ เลื่อมใส หรือเคร่งครัดในศาสนา ด้วยเหตุที่มุ่งหวังจะเข้าถึงความจริงอันสูงสุด สัจธรรมขั้นสูง มุ่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ ตามแนวทางที่ศาสนาในแต่ละศาสนาได้บัญญัติไว้ หรือมุ่งหวังที่จะได้รับประสบการณ์ที่ดี มีจิตใจอารมณ์ที่มีความสงบสุข อันเป็นผลมาจากความศรัทธา ความเชื่อ การปฏิบัติตามแนวทางในศาสนานั้นๆ สรุปคือ บุคคลประเภทนี้มักมีความรู้สึกและให้ความตระหนักเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่และความตาย โดยจะให้ความสนใจศาสนาเนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจและอารมณ์ ทำให้ผู้สูงอายุหลุดพ้นจากความกลัวในทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อวาระสุดท้ายของชีวิตที่ใกล้จะมาถึง

2. The Ideological Dimension หรือ Religious Beliefs เน้นว่า ผู้สูงอายุ หันเข้ามานับถือ เลื่อมใสในศาสนา เนื่องจากความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นในศาสนาคำสอน มีความศรัทธาเชื่อมั่นอย่างแรงกล้า โดยไม่มีข้อสงสัยว่าพระเจ้ามีจริงหรือไม่ มีกฎแห่งกรรม มีชาตินี้ชาติหน้าหรือไม่ ความเชื่อถือศาสนาในลักษณะนี้ เน้นความเชื่อทางอุดมคติที่ยึดมั่นศรัทธา ศาสนาโดยไม่มีข้อสงสัย เป็นความเชื่อความศรัทธาที่อยู่ภายในอย่างลึกซึ้ง

3. The Ritualistic Dimension หรือ Religious Practices เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่สนใจนับถือศาสนา โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสำคัญ เช่น การสวดมนต์ การถือศีลอด การสวดอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้า การเดินทางไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทาง ศาสนา การทำบุญตักบาตร การบริจาคทาน

4. The Intellectual Dimension หรือ Religious Knowledge เป็นผู้สูงอายุ ที่สนใจศาสนา เนื่องจากข้อมูลความรู้ทางศาสนาเฉพาะตนที่มีอยู่ การที่ผู้สูงอายุมีโอกาสศึกษาค้นคว้าหรืออ่านข้อมูล อ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนาด้วยความพินิจพิเคราะห์ จะทำให้เกิดความรู้เฉพาะตน ตระหนักถึงความเป็นจริง ความสมเหตุสมผลที่แต่ละศาสนาได้กำหนดไว้และเมื่อตนเองเกิดความรู้ เกิดความตระหนัก และเกิดความเข้าใจ แล้วก็จะเกิดการพัฒนาเจตคติ ส่วนบุคคลไปในทางที่ดีหันมาให้การยอมรับ ให้ความเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น

5. The Consequential Dimension หรือ Effects of Religion ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ มีความนิยม มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในศาสนา จึงเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจให้หันมาอุทิศตนให้กับศาสนามากขึ้นทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้อุทิศตนเพื่อสังคมมากขึ้น ประโยชน์ให้แก่สังคม ส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรชีวิตสังคมกับความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

เพศ

เลวิน และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 59; citing Levin; et al. 1995) ศึกษาเรื่องความศรัทธาในศาสนาที่มีผลต่อสภาวะสุขภาพ และความพึงพอใจในชีวิตของคนอเมริกันผิวดำ 1,848 คน มีอายุเฉลี่ย 42 ปี ส่วนใหญ่เป็นคนชนบท 79 % และเป็นเพศหญิง 62 % มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดของครอบครัวต่อปี 8,500 เหรียญ ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิงและอาศัยอยู่ทางใต้และในชนบท จะมีความเคร่งในศาสนาสูง ความเคร่งในศาสนา มีนัยสำคัญทางสถิติเกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพได้ดีขึ้นและมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น

สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 58) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมพันธ์ภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ร้อยละ 49.7 และเพศหญิง ร้อยละ 50.3 ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 60 – 69 ปี พบว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับวัด และศาสนสถานค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัมพันธ์ภาพกับวัด และศาสนสถานมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรเพศ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกันมีความศรัทธาในพุทธศาสนาต่างกัน โดยผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าเพศชาย

อายุ

เกอร์สัช (हररषा लेहलेरुल. 2537: 48; อ้างอิงจาก Gorsuch. 1988: 216) กล่าวว่า การพบว่าผู้สูงอายุมักเป็นผู้เคร่งศาสนา นั้น อาจเป็นไปได้ว่าบุคคลเหล่านั้นมีความเคร่งศาสนา มาแต่เดิม ซึ่งทำให้เขามีสุขภาพจิตที่ดี และปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอ จึงมีสุขภาพกายดีและมีอายุยืน

ฮันสเบอร์เกอร์ บี (Koenig, H.G. 1995: 38 - 39; citing Hunsberger, B.: 1985) ศึกษาเรื่องศาสนา อายุ ความพึงพอใจในชีวิตและการรับรู้ในแหล่งความศรัทธาในศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่ป่วย มีอายุ 65 – 88 ปี อาศัยอยู่ในโอตาริโอ แคนาดา 61% เป็นเพศหญิง และ 39% เป็นเพศชาย พบว่า ความศรัทธาในศาสนาจะมีมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ความศรัทธาในศาสนาและการปฏิบัติเข้าร่วมในศาสนา มีส่วนสำคัญกับความสุขในชีวิต และการปรับตัวได้ โดยอาศัยแหล่งความศรัทธาเรียงตามลำดับความสำคัญคือ แม่ โบสถ์ พ่อ การอ่านหนังสือ นิสัยและประสบการณ์ส่วนบุคคล

คอกส์ และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 40 – 41; citing Cox ; et al. 1988) ศึกษาความศรัทธาในศาสนา ผู้สูงอายุ และความพึงพอใจในชีวิต กลุ่มตัวอย่าง เป็นบุคคลอายุ 18 – 80 ปี พบว่า ความสนใจโบสถ์ของวัยรุ่นอายุ 18 – 24 มีน้อยพอๆ กับช่วงอายุ 25 – 54 ปี และเพิ่มขึ้นในช่วง 54 ปีขึ้นไป จนถึงอายุ 80 ปี ซึ่งเป็นวัยสูงอายุแล้วทั้งสิ้นและจะค่อยๆ ลดลง เนื่องจากสุขภาพ ผู้สูงอายุจะมีความเชื่อในเรื่องพระเจ้า และชีวิตหลังความตาย ดังนั้น ความศรัทธาในศาสนากับความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์กัน

ฟินนี่ และลี (ดววงเตื่อน พันธุมนาวัน. 2540: 22; อ้างอิงจาก Finney; & Lee. 1977) ศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของประชาชน ตั้งแต่อายุ 25 ปี ถึง 74 ปีขึ้นไป จำนวน 493 คน ในรัฐอิลลินอย สหรัฐอเมริกา โดยมีการวัดลักษณะทางศาสนาถึง 5 ด้าน พบว่า บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีการปฏิบัติทางศาสนาที่แสดงความศรัทธาสูง และมีความเชื่อทางศาสนามากด้วย โดยอธิบายว่า คนที่อายุมากอาจยอมรับและใกล้ชิดศาสนามาก เพื่อลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับชีวิตที่ใกล้ฝั่งมากขึ้นนั่นเอง

แสต็ก (Koenig, H.G. 1995: 78; citing Stack, S. 1983) ศึกษาผลกระทบของศาสนาที่มีต่อการฆ่าตัวตาย พบว่า ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันทางบวกกับอัตราการตาย นั่นคือจะลดลงในผู้สูงอายุ หญิงอายุ 65 ปี และผู้สูงอายุ ชายอายุ 65 – 74 ปี

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร อายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกันมีความศรัทธาในพุทธศาสนาต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่ามีความศรัทธา ในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า

สถานภาพสมรส

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 20) ศึกษาเรื่องผู้สูงอายุไทยและศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวน 3,252 ราย เป็นชาย 1,330 ราย และหญิง 1,922 ราย พบว่า ผู้สูงอายุที่แต่งงานและอยู่กับคู่สมรสจะเป็นผู้ไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์บ่อยครั้งกว่า ผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่หรือเป็นโสด ซึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้สูงอายุที่ยังคงแต่งงานและอยู่กับคู่สมรสมักมีสุขภาพดีหรือมีอายุน้อย จึงสามารถเดินทางไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์ได้บ่อยครั้งกว่าผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า และไม่ค่อยแข็งแรง ในการศึกษาประเด็นความคิดเห็นของผู้สูงอายุในเรื่องความสำคัญของศาสนาต่อชีวิตประจำวัน พบว่า ผู้สูงอายุที่แต่งงานและอยู่กับคู่สมรส มองว่าความสำคัญของศาสนาต่อชีวิตประจำวันในระดับสำคัญมากกว่า ผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ และผู้สูงอายุที่เป็นโสด ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 58) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ร้อยละ 49.7 และเพศหญิง ร้อยละ 50.3 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60 - 69 ปี พบว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับวัดและศาสนสถานค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หรือเป็นหม้าย หรือหย่าร้าง มีสัมพันธภาพกับวัด และศาสนสถานสูง เนื่องมาจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีภาระน้อย สามารถไปเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้ง่ายกว่า เพราะไม่ต้องห่วงเรื่องครอบครัว ลูกหลาน หรือภาระทางบ้านต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรสถานภาพสมรส พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันมีความศรัทธาในพุทธศาสนาต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส มีคู่จะมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเคยมีคู่และโสด

ระดับการศึกษา

อรรณ น้าชื่น (2541) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิต อันเกิดจากภาวะถดถอยทางสังคม และการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุชาวพุทธ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรสูงอายุที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา จำนวน 323 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธที่ดี อันเนื่องมาจากการมีวิถีชีวิตแบบพุทธมาตั้งแต่สมัยหนุ่มสาว คือกลุ่มผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา จะเห็นได้ว่าการศึกษามีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในศาสนามากขึ้นด้วย นั่นคือ ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นด้วย

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 27) ศึกษาเรื่องผู้สูงอายุไทยกับศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวน 3,252 ราย เป็นชาย 1,330 ราย และหญิง 1,922 ราย พบว่า ระดับการศึกษาที่ต่างกันของผู้สูงอายุ มีผลต่อพฤติกรรมการไปวัด สุธะห์ หรือ

โบสถ์ของผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษาจะไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้สูงอายุ ที่ได้รับการศึกษา ส่วนประเด็นความคิดเห็นของผู้สูงอายุในเรื่องความสำคัญของศาสนาต่อชีวิต ประจำวัน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาจะมองว่า ศาสนามีความสำคัญอย่างมาก ต่อชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในระดับที่สูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อยกว่า

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรระดับการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความศรัทธาในพุทธศาสนาต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ

ฐานะทางเศรษฐกิจ

เดกเกอร์ และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 63; citing Decker; et al. 1985) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต และความซึมเศร้าในวัยกลางคน และผู้สูงอายุ ที่เป็นโรคกระดูกสันหลังกดทับเส้นประสาท กลุ่มตัวอย่าง เลือกตามความสะดวก จากผู้ป่วย 100 คน อายุ 40 ถึง 73 ปี พบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่เกี่ยวข้องกับความซึมเศร้า คือ ระดับของการรับรู้ การสนับสนุนทางสังคม และการรับรู้สุขภาพตนเอง แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์กันต่ำ แต่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้สูง และมีความศรัทธาในศาสนามาก ยังคงมีแนวโน้มว่า จะมีความสุขมากขึ้น

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนาแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ตามลำดับ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

3.1 ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล

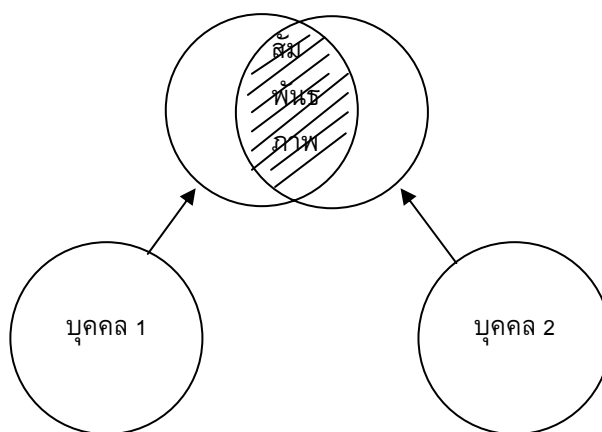
มีผู้ได้ให้ ความหมายของ "สัมพันธภาพระหว่างบุคคล" ไว้หลายท่าน ดังนี้

นวรรตน์ ศรีรัฐเพชร (2539: 8 - 13) กล่าวว่า ผู้คนโดยทั่วไปที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์นี้ ต่างก็ต้องมีชีวิตเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ ไม่ว่า จะเป็นบุคคลในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ร้านค้า หรือแหล่งบันเทิงต่างๆ การติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลเหล่านี้ จะรู้จักกันในนามของสัมพันธภาพ

ศรีทัตติม พานิชพันธ์ (2527: 115 – 116) กล่าวถึง ความหมายของ สัมพันธภาพ ไว้ว่า สัมพันธภาพ หมายถึง ความเกี่ยวข้อง ความผูกพันรักใคร่ ความสนิทสนมกลมเกลียวกัน ความคุ้นเคยใกล้ชิดกับฉันมิตร สัมพันธภาพเกิดจากการติดต่อระหว่างบุคคลสองคน ซึ่งมีความในใจบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน มีการสนทนาติดต่อใกล้ชิดกัน สัมพันธภาพนี้อาจเป็นไปในทางที่ดี คือเป็นมิตร หรืออาจจะเป็นไปในทางที่ไม่ดี คือเป็นศัตรูก็ได้ ถ้าเป็นไปในทางที่เป็นมิตรก็จะก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าการแสดงออกเป็นไป

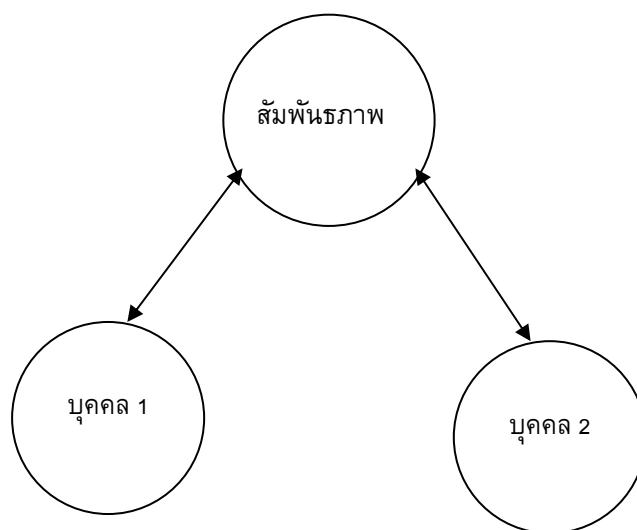
ในทางที่เป็นศัตรู และผู้ตอบสนองมีความรู้สึกเป็นศัตรู ย่อมก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ไม่ดี

ฟิชเชอร์ (นวรรตน์ ศรีรัฐเพชร. 2539: 8; อ้างอิงจาก Fisher. 1987: 191 - 193) กล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็นสิ่งที่ซับซ้อนยากต่อการอธิบายเป็นคำจำกัดความสั้นๆ ได้ ตามปกติแล้วผู้คนจะเข้าใจว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคล คือ การมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคล ฟิชเชอร์ เห็นว่าความหมายที่บุคคลโดยทั่วไปเข้าใจนั้น สัมพันธภาพจะไม่มีอะไรที่มากไปกว่าการคาบเกี่ยวกันของบุคลิกลักษณะของบุคคลเลย

ภาพประกอบ 2 คำจำกัดความของสัมพันธภาพตามความเข้าใจของบุคคลโดยทั่วไป

จากภาพประกอบ 2 จะเห็นได้ว่า บุคคลสองคนจะนำตนเองเข้าไปสู่สัมพันธภาพ ซึ่งบุคคลแต่ละคนยังเป็นอิสระจากอีกฝ่ายหนึ่งและเป็นอิสระจากสัมพันธภาพที่สร้างขึ้นด้วย ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็หมายถึง บุคคลทั้งสองฝ่ายต่างเพียงเกี่ยวข้องกันเท่านั้น แต่ไม่ได้รับอิทธิพลจากสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นนั้นเลย ฟิชเชอร์ ได้อธิบายว่า ในความเป็นจริงแล้ว สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นจะมีผลมาสู่บุคคลทั้งสองฝ่าย และมีอิทธิพลต่อสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เช่น สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน ถ้าเพื่อนไม่ไว้วางใจในตัวคุณ ก็เป็นการยากที่เพื่อนและคุณจะมีสัมพันธภาพที่เชื่อใจต่อกันไปในอนาคตได้ ดังนั้น สัมพันธภาพระหว่างบุคคลตามความเข้าใจของฟิชเชอร์ นอกจากจะประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมกันระหว่างบุคคลแล้ว สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นนั้น ยังต้องมีส่วนที่คงเหลืออยู่ภายในจิตใจของบุคคลแต่ละฝ่าย ซึ่งสิ่งนี้จะมีอิทธิพลต่อตัวบุคคลนั้นๆ เอง และต่อสัมพันธภาพของพวกเขาในอนาคตด้วย

ภาพประกอบ 3 รูปแบบการสะท้อนกลับในสัมพันธภาพ

จากภาพประกอบ 3 จะเห็นได้ว่า สัมพันธภาพ มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างและเป็นคนละส่วนกับบุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 2 นอกจากนี้ สัมพันธภาพไม่ได้ถูกควบคุม หรืออยู่ในวงจำกัดของการเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลทั้งสองด้วย สัมพันธภาพ จึงไม่ใช่เป็นเพียงสิ่ง ซึ่งบุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 2 ร่วมกันกระทำเท่านั้น แต่สัมพันธภาพ จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเกิดขึ้น โดยที่บุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 2 เป็นส่วนหนึ่ง หรือเข้าร่วมอยู่ในสัมพันธภาพ รวมทั้งได้รับผลจากสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นด้วย

ในขณะที่สัมพันธภาพระหว่างบุคคลพัฒนาขึ้น จะมีลักษณะของสัมพันธภาพใน 3 ด้านดำเนินไปด้วย ได้แก่ ความเชื่อใจกัน ความรักใคร่ชอบพอกัน และพลังอำนาจ (Sasse. 1978: 121 - 131) ดังนี้

1. ความเชื่อใจกัน (Trust) ความเชื่อใจเป็นสิ่งที่ทั้งสองฝ่ายต้องการเมื่อเข้ามา มีความสัมพันธ์กัน ถ้าสัมพันธภาพระหว่างบุคคลทั้งสองเกิดความเชื่อใจกันขึ้นแล้ว สัมพันธภาพ จะมีแนวโน้มพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น แต่ถ้าสัมพันธภาพระหว่างบุคคลทั้งสองดำเนินไปอย่างขาดความเชื่อใจกัน แม้สัมพันธภาพจะดำเนินต่อไปได้ แต่จะไม่มีคามยั่งยืนของศักยภาพในอนาคตที่จะนำไปสู่สัมพันธภาพที่ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ในสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ - ลูก มักจะเกิดปัญหาเรื่องขาดความเชื่อใจกันได้บ่อยในช่วงวัยรุ่น วัยรุ่นมักจะบ่นว่าพ่อแม่ไม่เชื่อใจพวกเขา ส่วนพ่อแม่จะบอกว่าลูกของพวกเขาไม่น่าไว้วางใจ สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่กับลูกเมื่อมีการดำเนินต่อไปในระยะเวลายาวนาน พ่อแม่สามารถอาศัยเวลาสร้างความเชื่อใจให้ลูกเห็นได้ ส่วนลูกที่เป็นวัยรุ่นเมื่อแสดงท่าทางที่รับผิดชอบมากขึ้น พ่อแม่จะเกิดความเชื่อใจขึ้นเอง

2. ความรักใคร่ชอบพอกัน (Affection or Liking) การที่คนเราจะชอบพอกัน และกันนั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อนต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง อาจขึ้นอยู่กับ (1) รางวัลและการ

ลงโทษ (ชอบคนที่ให้รางวัล เกลียดคนที่ลงโทษเขา) (2) การหาประโยชน์ใส่ตัว และการสงเคราะห์ทำประโยชน์ให้ผู้อื่น (ไม่ชอบคนที่ทำให้เสียประโยชน์ แต่ชอบคนที่ช่วยเหลือ) (3) อัตมโนทัศน์ในการสร้างสัมพันธภาพของแต่ละคน (ที่มีความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองดี จะรู้สึกดีกับคนอื่น ๆ เพราะเชื่อว่าคนอื่น ๆ ก็คล้ายตัวเอง) อย่างไรก็ตาม อาจมีสัมพันธภาพบางอย่าง ที่ไม่เกิดความรักใคร่ชอบพอกันขึ้น เช่น สัมพันธภาพ เพื่อธุรกิจ

3. พลังอำนาจ (Power) พลังอำนาจ คือ ความสามารถของผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของอีกผู้หนึ่ง เช่น พ่อมีอำนาจทำโทษลูก แต่อำนาจไม่ใช่มีเพียงด้านเดียว ลูกสามารถมีอิทธิพลต่อพ่อแม่ได้เช่นกัน เช่น รกมีอำนาจทำให้พ่อแม่ต้องคอยดูแลเปลี่ยนผ้าอ้อมเวลาเปียกให้ ในสัมพันธภาพของคนสองคนมักจะมีผู้หนึ่งที่มีพลังอำนาจมากกว่า โดยอาจขึ้นอยู่กับหลายองค์ประกอบ เช่น อายุมากกว่า การศึกษาสูงกว่า มีเงิน หรือมีความสามารถต่าง ๆ มากกว่า ทำให้มีพลังอำนาจมากกว่าได้ นอกจากนี้ พลังอำนาจยังเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่าง ๆ ในสัมพันธภาพ ได้เช่นกัน ถ้าต่างฝ่ายต่างไม่ยอมกัน หรือมีการใช้อำนาจมากเกินไป

ฟิชเชอร์ (Fisher. 1987: 193) ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า องค์ประกอบของสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ประกอบด้วยบุคคลสองคน และลักษณะของสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่อิทธิพลของมาตรฐานทางสังคมของครอบครัว เชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคม สมาชิกในกลุ่มองค์กร กลุ่มเพื่อน และอื่นๆ ต่างก็มีอิทธิพลต่อสัมพันธภาพ และต่อตัวบุคคลที่มาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

ดังนั้น สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง ความเกี่ยวข้อง ความผูกพัน รักใคร่ การมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อาจเป็นไปในทางบวกและลบ

3.2 ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (The Interpersonal Theory)

มีบุคคลผู้ที่เป็นคนบุกเบิกรูปแบบการศึกษาเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็นจิตแพทย์ชื่อ ซัลลิแวน ทำการศึกษาและรักษาผู้ป่วยโรคจิตเภท (Schizophrenia) เขาได้วินิจฉัยว่า โรคจิตเภทส่วนใหญ่เกิดขึ้น เนื่องจากความล้มเหลวในประสบการณ์ของการมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นตอนต้น ดังนั้น ในการรักษาโรคจิตเภท ซัลลิแวน จึงพยายามสร้างโครงสร้างให้เกิดความปรองดองกันในสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ซัลลิแวน ได้พิมพ์หนังสือเล่มแรกเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลขึ้น ในช่วงปี ค.ศ. 1920 รวมทั้ง บรรยายและพิมพ์เผยแพร่ในวารสารต่างๆ อีกจำนวนหนึ่ง จนกระทั่งเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1949 จึงกล่าวได้ว่าเขาเป็นนักวิทยาศาสตร์คนแรกๆ ที่เริ่มให้ความสนใจกับสังคม และพฤติกรรม ที่เกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และเขียนออกมาเป็นรูปเล่ม

ซัลลิแวน (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 56; อ้างอิงจาก Hall & Lindzey. 1966: 136 – 143) มีความเห็นว่าตลอดเวลาที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่นั้น จำเป็นต้องมีสัมพันธภาพ

ซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อม โดยสิ่งแวดล้อมนี้จะรวมทั้งบุคคลและสภาพการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ ชัลลิแวน กล่าวต่อไปว่า ซึ่งเน้นทางกาย และความปลอดภัย (Security) ที่เน้นในด้าน ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ใน 2 ประการนี้ทำให้ ชัลลิแวน คิดว่า จิตวิทยาของมนุษย์มีรากฐาน อยู่บนความปรารถนาที่จะได้รับความอบอุ่นใจเป็นสำคัญ เขาจึงยกเอาลักษณะของสัมพันธภาพ ซึ่งบุคคลมีต่อกันและกันขึ้นมากล่าว ชัลลิแวน ได้ย้ำถึงพลังที่แสดงออกมาให้เห็นได้ขณะที่บุคคล มีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ซึ่งความเป็นบุคคลที่เติมไปด้วยพลังอำนาจนั้น เกิดจากความ มีสัมพันธภาพซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลนั้นกับสิ่งแวดล้อม

ชัลลิแวน ได้วิเคราะห์อย่างละเอียด และตั้งทฤษฎีของเขาว่า ทฤษฎีความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลในการศึกษาโรจิต ซึ่งเน้นความสำคัญของกลไกทางสังคมที่มีต่อพัฒนาการ มนุษย์ และเน้นการเรียนรู้ในสังคม อิทธิพลแห่งสัมพันธภาพ ซึ่งคนเรามีต่อกันและกันจะทวี ความสำคัญขึ้นสำหรับการก่อบุคลิกภาพ

ชัลลิแวน ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมในระยะต่างๆ ของชีวิต ไว้ดังนี้ (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 56 – 57)

1. วัยทารก (0 – 18 เดือน) วัยนี้มีบริเวณปากเป็นอวัยวะแรกที่ทารกใช้ ปะทะสังสรรค์กับสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าการพูดในวัยนี้จะยังไม่มีความหมายที่ใช้ในการติดต่อกับ บุคคลอื่นๆ ได้ก็ตาม การใช้ปากตอบสนองความต้องการของตัวเอง นอกจากดูดนมแม่แล้ว ทารกอาจเรียนรู้ที่จะมีความสุขในเรื่องนี้โดยไม่ต้องพึ่งแม่ เช่น ดูดนิ้วตนเอง เป็นต้น
  2. วัยเด็ก (20 เดือน - 4 ปี) เริ่มมีความสามารถฝึกการออกเสียง พูดชัดเจน ขึ้น สื่อความหมายกับผู้อื่นได้ ระยะนี้เด็กจะเริ่มสนใจผู้อื่นโดยการเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อน
  3. วัยเริ่มรุ่น (4 – 11 ปี) วัยนี้ต้องการที่จะมีกิจกรรมกับบุคคลอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะกับเพื่อนวัยเดียวกัน เด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับการแข่งขัน การร่วมมือ และรู้จักควบคุม พฤติกรรม
  4. วัยก่อนวัยรุ่น (11 – 12 ปี) เป็นวัยที่เริ่มสนใจเพื่อนต่างเพศ
  5. วัยรุ่นตอนต้น (12 – 17 ปี) เป็นวัยที่วุฒิภาวะทางเพศสมบูรณ์ และ ปรารถนาการตอบสนองทางเพศ
  6. วัยรุ่นตอนปลาย (17 – 19 ปี) เป็นวัยที่รู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น วัยนี้ เด็กจะสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนในลักษณะของผู้ใหญ่ แต่ก็ยังไม่ได้รับความสำเร็จทางสังคมอย่าง สมบูรณ์ เนื่องจากยังต้องเก็บกดความรู้สึกและความต้องการทางเพศไว้อยู่
  7. วัยผู้ใหญ่ (20 ปีขึ้นไป) เป็นวัยที่สร้างความสัมพันธ์ในเรื่องความรักกับบุคคล อื่น บุคคลจะพัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลต่างเพศ ไม่เฉพาะแต่เพื่อธุรกิจการทำงานเท่านั้นแต่ใน ลักษณะให้ความพึงพอใจในชีวิตเป็นสำคัญ และลึกซึ้งลงในขอบข่ายของความสนใจ
- ชัลลิแวน มีความเชื่อมั่นว่า การพัฒนาบุคลิกภาพในวัยเยาว์มีความสำคัญมาก และเป็นวัยที่กำหนดชี้แนวทางพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลในอนาคต อีกทั้งเป็นวัยที่เริ่มรู้จักโลก

อันสลับซับซ้อน เริ่มมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นๆ มากขึ้น และการมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นได้ (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2530: 57)

ดังนั้น สรุปได้ว่า สังคมมีความสำคัญต่อมนุษย์โดยมนุษย์ถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ และการมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งเห็นได้ว่าตลอดเวลาที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น จำเป็นต้องมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ร่วมสังคมด้วย ซึ่งรากฐานของสัมพันธภาพนี้อยู่บนความปรารถนาที่จะได้รับความอบอุ่นใจเป็นสำคัญ โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นสังคมพื้นฐานที่มีความใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด

3.3 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในสังคม

นักจิตวิทยา ถือว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมเป็นตัวบ่งชี้ถึงภาวะสุขภาพชีวิต และความสามารถในการปรับตัวของบุคคลนั้นได้อย่างหนึ่ง (Burgess and others. 1977) สอดคล้องกับแนวคิดของนักสังคมวิทยา ซึ่งได้ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางสังคมว่าเป็นหลักชีวิตของบุคคล กล่าวคือ การปรับตัวของบุคคลมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับกิจกรรมทางสังคม ยิ่งมีกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเท่าใดก็จะปรับตัวได้มากขึ้นเท่านั้น (เพ็ญแข ประจันปัจฉิน. 2534: 15) และนักทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีความสุขและมีความพอใจในชีวิตเมื่อยังคงสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ จากที่เคยทำมาแล้วในช่วงวัยกลางคนไว้ได้มากและนานเท่าที่ตนจะทำได้ การลดหรือถูกจำกัดบทบาทและกิจกรรมต่างๆ ในสังคมจะเป็นการคัดค้านกับความต้องการจิตใจและสังคมของผู้สูงอายุ ฉะนั้น ผู้สูงอายุจะพยายามต่อต้านหรือหากิจกรรมใหม่มาทดแทนกิจกรรมที่สูญหายไป เพื่อรักษาทัศนคติและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไว้ (Havighurst. 1968: 20 - 23; Leomon, Bengtson ; & Perterson. 1972: 512 – 123)

การมีส่วนร่วมในสังคม มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีทฤษฎีที่สนับสนุนในเรื่องการมีส่วนร่วมในสังคมที่สำคัญ คือ

ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้แก้ไขปรับปรุงโดย เลมอน เบงทสัน และ ปีเตอร์สัน (Lemon, Bengtson ; & Peterson. 1972) โดยแบ่งกิจกรรมทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ (Informal Activity) กิจกรรมที่มีรูปแบบ (Formal Activity) และกิจกรรมที่กระทำตามลำพัง (Solitary) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ (Informal Activity) เป็นกิจกรรมของผู้สูงอายุที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ทั้งในครอบครัว และสังคมไม่มีการกำหนดรูปแบบของเวลา ในการปฏิบัติที่แน่นอน กิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุปฏิบัติร่วมกับสมาชิกในครอบครัว หรือผู้อยู่ใกล้ชิดอื่นๆ เช่น ญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน เป็นต้น กิจกรรมประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้มากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน โดยมักมีพฤติกรรมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Bengtson ; et al. 1977) และเมื่อมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเพิ่มมากขึ้นด้วย (Revicki ; & Mitchell. 1990: 269)

ตัวอย่างของกิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ ได้แก่ การพบปะสังสรรค์กับญาติพี่น้องหรือเพื่อน การเป็นที่ปรึกษาแก่บุตรหลาน การช่วยทำงานบ้าน หรืออบรมเลี้ยงดูหลาน และการทำงานต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของครอบครัว กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบนี้ จึงให้ประโยชน์ทั้งต่อผู้สูงอายุและครอบครัว

กิจกรรมที่มีรูปแบบ (Formal Activity) เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมในองค์กรต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เช่น ศูนย์บริการทางสังคม สมาคมและชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่องค์กรและผู้สูงอายุร่วมกันกำหนดและจัดขึ้น ซึ่งมีรูปแบบที่แน่นอนชัดเจน กิจกรรมประเภทนี้ เป็นกิจกรรมภายนอกครอบครัว ซึ่งผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคมและผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อตกลงขององค์กรนั้นๆ ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามแนวที่เข้าร่วมกำหนดไว้ก่อนแล้ว กิจกรรมต่างๆ ที่ถูกจัดขึ้นก็เพื่อประโยชน์โดยตรงต่อผู้สูงอายุ ครอบครัวและสังคม ได้แก่ กิจกรรมการออกกำลังกาย จะช่วยส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีภาวะสุขภาพกายและจิตใจแข็งแรงสมบูรณ์ รวมทั้งในขณะที่ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันมักมีการพูดคุยสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนระบบประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนอาจเกิดการให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมเมื่ออยู่ในวัยสูงอายุ นอกจากนี้ การมีเพื่อนอายุรุ่นเดียวกันและการได้สนทนาในเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนวัยเดียวกัน อาจจะช่วยขจัดความเหงา ซึมเศร้า วิตกกังวลและให้กำลังใจในการมีชีวิตอยู่ต่อไป และรู้สึกว่ามีคุณค่า ไม่เป็นภาระของครอบครัว สำหรับผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง มีความรู้ความสามารถ และมีสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจสูง ยังต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม

ที่ทำประโยชน์แก่สังคม เช่น กิจกรรมการเป็นอาสาสมัครทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น

กิจกรรมที่กระทำตามลำพัง (Solitary Activity) เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ตามลำพังคนเดียว โดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจและพอใจอย่างสงบเงียบ เช่น การทำงานอดิเรก การเดินเล่น เป็นต้น ผู้สูงอายุจะได้ประโยชน์จากการทำกิจกรรมประเภทนี้ คือ ความสุข และความเพลิดเพลิน

สรุปได้ว่า การจัดแบ่งกิจกรรมตามแนวคิดของ เลมอน และคนอื่นๆ มีกิจกรรมภายในครอบครัว กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมส่วนบุคคล

แนวคิดในการจัดแบ่งกิจกรรมที่แตกต่างไปจากแนวคิดดังกล่าว คือ แนวคิดของ เทเลอร์ (Taylor. 1982: 540 – 556) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้ในสถานสงเคราะห์คนชรา ศูนย์บริการทางสังคม และชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทย การจัดกิจกรรมต่างๆ มีนักสังคมสงเคราะห์ร่วมกับผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนด เพื่อประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากภาวะสุขภาพ ความสนใจ และความต้องการของผู้สูงอายุเป็นเกณฑ์ กิจกรรมตามแนวคิดของเทเลอร์ที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจเข้าร่วมทำอยู่มี 6 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมอาชีพบำบัด (Occupation Therapy) กิจกรรมนันทนาการบำบัด (Recreation Therapy) กิจกรรมบำบัดด้วยหนังสือ (Biblio Therapy) กิจกรรม

ทางศาสนา (Religion Therapy) กิจกรรมการออกกำลังกาย (Physical Exercise) และกิจกรรมอาสาสมัคร (Volunteering) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมอาชีวบำบัด เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันความพิการ รวมทั้งมีหลายกิจกรรมย่อยที่เป็นการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย เช่น กิจกรรมงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ กิจกรรมการทำสวนปลูกต้นไม้ เป็นต้น

กิจกรรมนันทนาการบำบัด เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทุกคน มีร่างกายแข็งแรง จิตใจแจ่มใส การจัดกิจกรรมนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเข้าใจถึงความต้องการทางจิตใจและสังคมของผู้สูงอายุ เพื่อก่อให้เกิดความสุขและความพอใจในชีวิต เช่น การแสดงพื้นบ้าน การวาดรูป การชมโทรทัศน์ การเต้นรำ การเล่นเกมเป็นหมู่คณะ เป็นต้น

กิจกรรมบำบัดด้วยหนังสือ เป็นกิจกรรมการอ่านหนังสือที่จัดขึ้นเพื่อผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสอ่านหนังสือที่ตนสนใจ การอ่านหนังสือจะช่วยให้ได้ความรู้ ความเข้าใจในสาระเนื้อหาต่างๆ จากหนังสือและพัฒนาให้เกิดวุฒิภาวะทางอารมณ์ จะทำให้ผู้อ่านหนังสือมีสุขภาพจิตดี ตลอดจนช่วยส่งเสริมให้ผู้อ่านมีการยอมรับคุณค่าในตนเอง นอกจากนี้การอ่านหนังสือยังทำให้เกิดความสนุกเพลิดเพลิน ได้ความรู้ทันโลก ทันเหตุการณ์ และฝึกการคิดการจำของสมองได้อีกด้วย

กิจกรรมทางศาสนาการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียด ลดความวิตกกังวล ผู้สูงอายุส่วนมากได้อาศัยกิจกรรมทางศาสนา ช่วยแก้ปัญหาชีวิต (พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และ คนอื่นๆ. 2523: 100) และศาสนายังมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ และบุคลิกภาพได้อีกด้วย กิจกรรมทางศาสนาที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เข้าร่วมด้วย ได้แก่ การฟังบรรยายธรรม การฝึกสมาธิ การทำบุญทอดผ้าป่าและทอดกฐิน เป็นต้น

กิจกรรมการออกกำลังกาย กิจกรรมนี้จัดทำขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้มีการเคลื่อนไหวร่างกาย และออกแรงใช้พลังงาน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายไปในทางที่ดีขึ้น ได้แก่ ช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของกระดูก และสมอง กระดูกจะไม่กร่อนเปราะหักง่าย สมองไม่ลีบฝ่อ ทำให้มีความจำดี ไม่หลงลืมง่าย (อวย เกตุสิงห์. 2526: 326) รวมทั้งกิจกรรมการออกกำลังกายเป็นกลุ่ม หรือหมู่คณะ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน และเกิดภาพลักษณ์ต่อตนเองไปใช้เชิงบวก ตลอดจนมีระดับความพอใจในชีวิตสูงขึ้นด้วย

กิจกรรมอาสาสมัคร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีความพร้อมด้านภาวะสุขภาพ ความรู้ ความสามารถและฐานะเศรษฐกิจ ได้ทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม การเป็นอาสาสมัครจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีค่า ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และการได้เข้าร่วมทำงานกิจกรรมอาสาสมัครมีผลต่อความสุข ความพอใจในชีวิตมากกว่าต้องการผลประโยชน์

ตอบแทน ทั้งนี้ เพราะผู้สูงอายุมีบทบาทในสังคมอย่างต่อเนื่อง (Osberg ; et al. 1987: 228 – 230)

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมทั้ง 6 ประเภท ดังกล่าวมาข้างต้น มีลักษณะเด่นร่วมกันประการหนึ่ง คือ เป็นกิจกรรมทางสังคมทำให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนอกครอบครัว การจัดจำแนกกิจกรรม แต่ละประเภท มีการกำหนดขอบข่ายของกิจกรรมไว้ค่อนข้างแน่นอนและชัดเจน ผู้สูงอายุสามารถเลือกเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่ตนสนใจหรือพอใจได้ง่าย แม้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุจะมีลักษณะทางชีวสังคม หรือมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันก็สามารถเลือกจัดกิจกรรมย่อยได้อย่างอิสระ

เมื่อผู้สูงอายุได้เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม ย่อมทำให้ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์ทั้งสิ้น และยังมีประโยชน์ต่อครอบครัวด้วย ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติกิจกรรมจะได้เป็นการบ่งบอกว่าผู้สูงอายุยังมีความสามารถ ผู้สูงอายุจะรู้สึกภาคภูมิใจว่า ตนยังมีความสำคัญ มีคุณค่า สามารถแสดงบทบาทที่เป็นประโยชน์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และผู้สูงอายุบางรายได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

การปฏิบัติกิจกรรมของผู้สูงอายุประเภทใดก็ตามจะให้ประโยชน์ และส่งเสริมผู้สูงอายุทางใดทางหนึ่งเสมอ อาจเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สังคม หรือเศรษฐกิจ หรืออาจกล่าวได้ว่าระดับของการทำกิจกรรมต่างๆ สูง มีผลทำให้ผู้สูงอายุเกิดความพอใจและความสุขในชีวิต (Larson. 1978: 109 – 125)

ดังนั้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในสังคม มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมในสังคมเป็นตัวที่ทำให้ผู้สูงอายุ มีความสุขและมีความพอใจในชีวิต เมื่อยังสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้เหมือนหรือทัดเทียมกับกิจกรรมที่เคยทำในอดีต ซึ่งการที่ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมทำกิจกรรมไม่ว่ากิจกรรมใด จะทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรทางชีวสังคมกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินงานในการศึกษาค้นคว้างานวิจัย เรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ ยังไม่มีผู้ทำการวิจัยในเรื่องดังกล่าวไว้โดยตรง คงมีเพียงแต่งานวิจัยที่ใกล้เคียง ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามศึกษาค้นคว้า ดังนี้

3.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศ กับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2532) ได้ศึกษาดัชนีตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไทย อายุระหว่าง 60 – 70 ปี ทั้งเพศชายและหญิง ไม่จำกัดศาสนา โดยมีผู้สูงอายุ 4 กลุ่ม คือ กรุงเทพมหานคร อีสานเหนือ ใต้ โดยต้องการจะศึกษาความแตกต่างของระดับความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุทั้ง 4 กลุ่ม ตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่เลือกมาศึกษา คือ ระดับการศึกษา ความพอใจในฐานะการเงิน การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพ ผู้ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย ลักษณะที่พักอาศัย การระลึกถึงความหลัง การระลึกถึงความตาย ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมวัย และความสัมพันธ์กับคนต่างวัยต่างรุ่น ผลการศึกษา พบว่า

ตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษาต่างมีความสัมพันธ์กับความพอใจในชีวิตอย่างมีนัยสำคัญในระดับสูง

แกรนเนย์ (Graney. 1975: 701 – 706) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสุขกับการมีส่วนร่วมในสังคม กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง อายุ 52 – 88 ปี ทั้งชายและหญิง จำนวน 60 คน เป็นการศึกษาระยะยาวในช่วงห่างกัน 4 ปี ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุชาย มีส่วนร่วมในสังคมมากกว่าผู้สูงอายุหญิง สอดคล้องกับการศึกษาของนักวิจัยไทยว่า ผู้สูงอายุชาย มีส่วนร่วมในสังคมมากกว่าผู้สูงอายุหญิง (นิศา ชูโต. 2525: 31) กิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมมาก ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางการเมือง และกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว

อัมพา วรวัฒน์ชัย (2532: 109) ศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวของข้าราชการบำนาญที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุ และอยู่นอกชมรมผู้สูงอายุ พบว่า ข้าราชการบำนาญที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกันมีการปรับตัวไม่แตกต่างกัน ทั้งทางด้านอารมณ์ สังคม อาชีพ เนื่องจากที่ผู้สูงอายุทั้งเพศชายและเพศหญิงต่างเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จึงมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมภายนอกครอบครัว ได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่นๆ รวมทั้ง ได้ประกอบกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุคนอื่นอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ซึ่งส่งผลให้เป็นที่ยอมรับนับถือแก่บุตรหลาน เพื่อนและบุคคลข้างเคียงส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดีไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านเพศ พบว่า ผู้สูงอายุเพศชาย มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยและบุคคลอื่นในสังคมมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง

3.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอายุ กับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

โคจิ โนสุ (2530: 77) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสงขลา ปี 2530 ผลการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุมากมีบทบาทในด้านต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีบทบาทในการให้ความรู้ด้านการศึกษา ศีลธรรมและมีบทบาทในการให้ความรู้ด้านวัฒนธรรม โดยพระสงฆ์ที่มีอายุมากมีบทบาทที่ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

ฮิลเดรท (Hildreth. 1980) ได้ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุเพศหญิง โดยการศึกษาจากผู้สูงอายุ 100 คน แบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะ เช่น การเตรียมอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ทักษะ เช่น การไปเที่ยวสวนสัตว์ การรับประทานอาหารร่วมกับสมาชิกในครอบครัว โดยใช้ทฤษฎีการไม่เกี่ยวข้อง (Disengagement Theory) กับทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เป็นตัวอธิบายการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่ม 60 – 75 ปี และกลุ่มอายุ 75 – 85 ปี ตอบว่า ทำกิจกรรมต่างๆ พอๆ กัน แต่ผู้สูงอายุกลุ่ม 75 – 85 ปี ตอบว่า เมื่ออายุมากขึ้น จะทำกิจกรรมต่างๆ ลดน้อยลง เนื่องจากมีปัญหาลดลง

ปราโมทย์ วังสะอาด (2530: 30) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ พบว่า เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น สถานภาพทางสังคมจะลดลง บทบาทเก่าจะถูกตัดออกไป แต่ผู้สูงอายุยังมีความต้องการทางสังคมและจิตวิทยาเหมือนบุคคลในวัยกลางคน ผู้สูงอายุควรมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากวัยที่ผ่านมา มีความพอใจในการร่วมกิจกรรม มีความสนใจและร่วมเป็นสมาชิกในชมรมต่างๆ จะเห็นได้ว่าทฤษฎีกิจกรรมสามารถยืนยันว่า ผู้สูงอายุจะมีชีวิตที่เป็นสุขได้นั้น ควรมีบทบาทหรือกิจกรรมทางสังคมตามสมควร

แกรนเนย์ (Graney. 1975: 701 - 706) ได้ศึกษาเรื่องความสุขกับการมีส่วนร่วมในสังคม กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง อายุ 52 - 88 ปี ทั้งชายและหญิงจำนวน 60 คน เป็นการศึกษาระยะยาวในช่วงห่างกัน 4 ปี ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุที่มีความสุข คือ ผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในสังคมมาก และผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุข คือ ผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในสังคมน้อย รวมทั้ง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุเพิ่มมากขึ้น การมีส่วนร่วมในสังคมจะลดน้อยลง สอดคล้องกับการศึกษาของ มาร์คิดส์ และมาร์ติน (Markides ; & Martin. 1979: 91 – 98) ได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบของปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความพอใจในชีวิต กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง จำนวน 141 คน ผลการวิจัย พบว่า ตัวแปรที่สามารถทำนายความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงได้ดีที่สุด คือ การทำกิจกรรมทางสังคม สอดคล้องกับการศึกษาของนักวิจัยไทยว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก (นิศา ชูโต. 2525: 31) กิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมมาก ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางการเมือง และกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นจะมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย และส่วนร่วมในสังคมลดน้อยลง และทำกิจกรรมต่างๆ ลดน้อยลงกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า

3.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสมรส กับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

ฮิลเดรท (Hildreth. 1980) ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุเพศหญิง โดยการศึกษาจากผู้สูงอายุ 100 คน แบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะ เช่น การเตรียมอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ทักษะ เช่น การไปเที่ยวสวนสัตว์ การรับประทานอาหารร่วมกับสมาชิกในครอบครัว โดยใช้ทฤษฎีการไม่เกี่ยวข้อง (Disengagement Theory) กับทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เป็นตัวอธิบายการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จะมีอิทธิพลจากบุคคลอื่นด้วย ดังนั้น ตัวแปรด้านการสมรส การอยู่เป็นโสด มีผลให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นหรือน้อยลงได้พบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่กับคู่สมรสหรือญาติพี่น้อง จะทำกิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่

คนเดียว ที่พบว่า มีผู้สูงอายุที่อยู่กับคู่สมรส จะมีระดับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมสูงกว่าผู้สูงอายุที่เป็นโสดหรือผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว

จำเรียง กุรมะสุวรรณ (2533: 9) ศึกษา พบว่า ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุด้านจิตใจ คือ ความรู้สึกว่าเหงา ช่วยตนเองไม่ได้ รู้สึกตนเองไม่มีค่า ครอบครัวทอดทิ้ง มีปัญหาด้านสัมพันธภาพในครอบครัว และเพิกเฉยต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วมในสังคม ส่วนใหญ่ พบในผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ปัญหาเกิดหลังจากสามีเสียชีวิต ตนต้องเป็นหม้าย ขาดคู่คิด คู่ปรึกษา

เขมิกา ยามะรัต (2527: 119) ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า สถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่จะมีความพึงพอใจมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า แยก อาจเนื่องจากผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่จะมีผู้คอยให้ความช่วยเหลือ คอยห่วงใย คอยให้คำปรึกษาหารือ จึงทำให้ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่มีความพึงพอใจมากกว่าและเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่า

ไรอัน และแพทเทอสัน (Ryan & Patterson. 1987: 8) พบว่าผู้สูงอายุที่ถูกจำกัดอยู่แต่ภายในบ้านด้วยสาเหตุใดก็ตาม จะมีความว้าเหว่มาก โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้อยู่กับคู่สมรสจะมีความว้าเหว่มากกว่าผู้อยู่กับคู่สมรส

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านสถานภาพสมรส พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่กับคู่สมรส จะมีระดับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมสูงกว่าผู้สูงอายุที่เป็นโสดหรือผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว

3.4.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เกี่ยวกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

ฮิลเดรท (Hildreth. 1980) ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุเพศหญิง โดยการศึกษาจากผู้สูงอายุ 100 คน แบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะ เช่น การเตรียมอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ทักษะ เช่น การไปเที่ยวสวนสัตว์ การรับประทานอาหารร่วมกับสมาชิกในครอบครัว โดยใช้ทฤษฎีการไม่เกี่ยวข้อง

(Disengagement Theory) กับทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เป็นตัวอธิบายการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงที่มีการศึกษาสูงกว่า จะมีการติดต่อและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อยกว่า

ไจโล ไชยเสรี (2539: 116) ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 74 ปี ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ จำนวน 220 คน เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว การมีส่วนร่วมในสังคม ความพึงพอใจในชีวิต ความวิตกกังวลในสภาพการสูงอายุ การสนับสนุนทางสังคม และสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับสูง มีสุขภาพจิตดีกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปานกลาง หรือระดับต่ำ

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่า จะมีการติดต่อและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษา ต่ำกว่า

3.4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

ปราโมทย์ วังสะอาด (2530: 102) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้และมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ รายได้ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ รายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และจากการศึกษา เรื่อง อัจฉริยะ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงย่อมมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย (สุวิมล พนาวัฒน์กุล. 2534: 33)

รียา ศิริมังคลาภรณ์ (2543: 62) ศึกษากรณี วิธีชีวิตผู้สูงอายุที่มีปัญหาการปรับตัวในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านศรีตรัง จังหวัดตรัง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้เป็นของตนเอง จะเกิดความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง และมีความรู้สึกที่ตนเองสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและสังคมได้อีก

ไฉไล ไชยเสวี (2539: 116) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว การมีส่วนร่วมในสังคม ความพึงพอใจในชีวิต ความวิตกกังวลในสภาพการสูงอายุ และการสนับสนุนทางสังคม กับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการปรับตัวทั้งทางด้านอารมณ์และสังคม การที่ผู้สูงอายุมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง จะทำให้เกิดความมั่นใจว่าตัวเองไม่เดือดร้อนในการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ต้องเป็นภาระให้กับบุตรหลาน ทำให้รู้สึกที่ตนเองยังมีคุณค่า ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย จำเป็นต้องพึ่งบุตรหลาน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกที่ตนเองเป็นภาระกับครอบครัว ขาดความภูมิใจในตนเอง ซึ่งส่งผลทำให้มีสุขภาพจิต ที่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง

เขมิกา ยามะรัต (2527: บทคัดย่อ) ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา โดยศึกษาจากกรณีข้าราชการบำนาญ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า ข้าราชการบำนาญที่มีรายได้สูงและเศรษฐกิจดี มีแนวโน้มที่จะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าข้าราชการบำนาญที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และพบว่าผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ ยังคงมีส่วนร่วมในสังคมสูง และพบว่าผู้สูงอายุดังกล่าวมีความสุขกับการที่ได้มีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมมากกว่าที่จะถอนตัวออกจากสังคม

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรด้านฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงย่อมมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

นิศา ชูโต (2525: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องคนชราไทย โดยการสำรวจลักษณะทางสังคม และโครงสร้างทั่วไปของผู้สูงอายุไทยเกี่ยวกับลักษณะครอบครัว การทำกิจวัตรประจำวัน การทำงาน การพักผ่อน การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนเพื่อทราบความนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง การชราภาพ และอนาคตปัญหาต่างๆ ที่ผู้สูงอายุประสบอยู่ โดยศึกษาจากผู้สูงอายุทั่วประเทศ จำนวน 1,000 ราย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90) อยู่ร่วมกับคู่สมรสหรือครอบครัว ซึ่งเป็นบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง ลูกๆ ของผู้สูงอายุให้การช่วยเหลือในกิจวัตรประจำวันต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชื่นชมยินดีที่ได้อยู่ร่วมกับบุตรหลาน แต่ยังมีผู้สูงอายุประมาณ ร้อยละ 5 ที่ต้องอยู่คนเดียว ปัญหาที่สำคัญของผู้สูงอายุ คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพ และการขาดเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมสังคมผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยมาก แต่มักชอบเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เหตุผลสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมอันดับแรก คือ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ ผ่อนคลายความกังวล ความเชื่อและศรัทธาในงานนั้นๆ ต่อมา คือ ความสนุกสนาน ความอยากมีเพื่อน

บรรลุ ศิริพานิช และคนอื่นๆ (2531: 70 - 72) ศึกษาผู้สูงอายุระหว่าง 70 - 74 ปี ของคนไทยทั่วประเทศ ยกเว้นกรุงเทพมหานคร เพื่อหาข้อมูลหลายด้าน ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 73.2% ยังอยู่กับลูก และ 84.2% พบปัญหาในการอยู่อาศัยกับลูกหลาน ในด้านความต้องการบริการจากรัฐนั้น ความต้องการอันดับแรกๆ คือ การบริการการรักษาพยาบาล สวัสดิการการเงินและที่อยู่อาศัย ส่วนในเรื่องทัศนคติและปัญหาต่อตนเองนั้น 98.8% เห็นว่าตนเองแก่แล้ว แต่สำหรับความรู้สึกต่อชีวิตตนเองนั้นพบว่ากว่าครึ่ง 55.6% มองชีวิตไปในทางลบ สำหรับความคิดเห็นที่ทำให้ชีวิตยืนยาว ส่วนใหญ่ให้น้ำหนักไปในเรื่องการทำจิตใจให้สงบ ยึดศาสนาเป็นหลัก มีการดูแลสุขภาพ พร้อมทั้งมีการเตรียมตัวก่อนการเข้าสู่วัยสูงอายุ

มะลิวัลย์ บุษบงค์ (2544) ได้ศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตและศึกษาการปรับตัวในด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง โดยการศึกษา ผลการศึกษา พบว่า ในส่วนของความสัมพันธ์กับเพื่อน พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางระดับบนมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับเพื่อน และมีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยกว่าผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางระดับล่าง และพบว่า กิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นกิจกรรมที่เป็นทางการ เช่น การเข้าร่วมกลุ่มหรือชมรมต่างๆ โดยผู้สูงอายุที่เคยมีสถานภาพทางสังคมสูงมาก่อน เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมต้องการเป็นเพียงสมาชิกธรรมดา ไม่ต้องการเป็นผู้นำเพราะไม่ต้องการรับผิดชอบมาก ต้องการจะพักผ่อนมากกว่า ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลางระดับล่างนั้น ถึงแม้ไม่ได้มีการเตรียมตัวทางด้านสังคมมาก่อน แต่เนื่องจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพทางสังคมไม่มากนักและผู้สูงอายุชนชั้นกลางระดับล่าง ได้มีศาสนาเป็นเครื่องยึด

เหนียวจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

มาลี เลิศมาลีวงศ์; อรสา พันธุ์ภักดี; และ สุวิมล พนาวัฒน์กุล (2535: 153) ศึกษาอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า สถานภาพสมรส รายได้ ของผู้สูงอายุ และอัตมโนทัศน์มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้สูงอายุควรมีบทบาทในครอบครัว เช่น การเป็นที่ปรึกษาให้คนในครอบครัว และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวและสังคม เช่น การไปวัด การทำบุญทำทาน การได้พบปะเพื่อนฝูง ร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นจะทำให้ผู้สูงอายุ มีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ประพิมพ์ดาว สุคนธ์ (2526: 86 – 141) ได้ทำการศึกษาสภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยศึกษาจากผู้สูงอายุในชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ในปี 2526 พบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทเลี้ยงดูบุตรหลาน ให้คำสั่งสอนแนะนำ และมีบทบาททางศาสนา คือ การไปฟังเทศน์ ที่วัด ส่วนการช่วยเหลืองานสังคมนั้น ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาและเรื่องการทำบุญ

ดวงฤดี ลาสุขะ (2518: 26) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบคัดสรรกับการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ผลจากการศึกษาพบว่า กิจกรรมทางศาสนา อาสาสมัครและกิจกรรมลูกเสือเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมาก

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ยึดเอาศาสนาเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ เพื่อทำจิตใจให้บริสุทธิ์และลดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในจิตใจได้ และการที่ได้ไปทำกิจกรรมทางศาสนาทำให้ได้พบปะเพื่อนร่วมวัยของผู้สูงอายุ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดและรับฟังปัญหาของกันและกัน ดังนั้น สรุปได้ว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้สูงอายุ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การหาคุณภาพเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. วิธีการกระทำกับข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจากสนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร ปี พ.ศ. 2551 จำนวน 500 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจาก สนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร ปี พ.ศ. 2551 จำนวน 120 คน โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้ ข้อมูลได้ และมีความครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ
- ตอนที่ 2 แบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา
- ตอนที่ 3 แบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนตัว

เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยทางชีวสังคมของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ตามตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะ ทางเศรษฐกิจ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมีคำตอบให้เลือก (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา

เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยและคณะ ประกอบด้วย คมเพชร พาลีสอน (2550) จินีรัตน์ ถาวร (2550) มินตรา สิริवंธ (2550) วิจิตรา เปรมปรี (2550) สร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร หนังสือ รวมทั้งตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในพุทธศาสนา นำมาประกอบและปรับปรุงข้อคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและสอดคล้องกับงานวิจัย จำนวน 20 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่น.94

ตัวอย่างแบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
1. การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะทำให้ท่านได้พบความสุขที่แท้จริง					
2. การนั่งสมาธิทำให้จิตใจสงบ					

เกณฑ์การให้คะแนน กำหนดไว้ 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ข้อคำถามมีความหมายด้านบวก จำนวน 15 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1 – 4 , 6 – 8 , 10, 14 – 20 กำหนดการให้คะแนน ดังนี้

จริงที่สุด	=	5	คะแนน
จริง	=	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่จริง	=	2	คะแนน
ไม่จริงที่สุด	=	1	คะแนน

กรณีที่ 2 ข้อคำถามมีความหมายด้านลบ จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ข้อ 5, 9, 11 – 13 กำหนดการให้คะแนน ดังนี้

จริงที่สุด	=	1	คะแนน
จริง	=	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่จริง	=	4	คะแนน
ไม่จริงที่สุด	=	5	คะแนน

คะแนนเฉลี่ยที่ได้จะอยู่ในช่วง 20 – 100 คะแนน เกณฑ์ที่ใช้ในการให้คะแนน มีดังนี้	
ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 73.34 – 100 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธา	ในพุทธศาสนามาก
ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 46.47 – 73.33 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธา	ในพุทธศาสนาปานกลาง
ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 20 – 46.46 คะแนน หมายถึง มีความศรัทธา	ในพุทธศาสนาน้อย

การหาคุณภาพของเครื่องมือความศรัทธาในพุทธศาสนา

1. **หาความเที่ยงตรง** โดยนำแบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธศาสนา จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา และภาษาที่ใช้ในข้อคำถาม ให้สอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ แล้วนำมาแก้ไขให้ถูกต้องก่อนนำไปใช้

2. **หาอำนาจจำแนก** โดยนำแบบสอบถาม คือ แบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา ไปเก็บข้อมูลกับผู้สูงอายุที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน 20 คน นำมาตรวจให้คะแนน แล้วนำมาวิเคราะห์รายข้อ (Item Analysis) โดยหาค่าความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับ (Item - Total Correlation) และเลือกเฉพาะข้อที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ .2 ขึ้นไป มาเป็นแบบสอบถาม ได้จำนวน 20 ข้อ

3. **ค่าความเชื่อมั่น (Reliability)** ของแบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยนำแบบวัดที่ผ่านการวิเคราะห์รายข้อแล้วมาหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟา Alpha - Coefficient ของ ครอนบัค (Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น ความศรัทธาในพุทธศาสนา.94

ตอนที่ 3 แบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร หนังสือ รวมทั้งตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ และในบางส่วนผู้วิจัยปรับปรุงมาจากแบบวัดการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของมอร์โรและวิลสัน (โมโล ไชยเสวี. 2539: 150 – 151; อ้างอิงจาก Morrow ; & Wilson. 1961: 503 – 504) และ (สายสีทอง ณ ภูเก็ต. 2543: 64 – 65) นำมาประกอบและปรับปรุงเป็นข้อคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและงานวิจัย จำนวน 25 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่น.84

ตัวอย่างแบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
1. ท่านรู้สึกว่าการที่ท่านจะต้องมาพบปะเพื่อน เป็นเรื่องที่น่าเบื่อ					
2. ท่านรับประทานอาหารร่วมกับเพื่อนร่วมวัย เป็นประจำ					

เกณฑ์การให้คะแนน กำหนดไว้ 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ข้อคำถามมีความหมายด้านบวก จำนวน 19 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1 – 8 , 11 – 16, 21 – 25 กำหนดการให้คะแนน ดังนี้

จริงที่สุด	=	5	คะแนน
จริง	=	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่จริง	=	2	คะแนน
ไม่จริงที่สุด	=	1	คะแนน

กรณีที่ 2 ข้อคำถามมีความหมายด้านลบ จำนวน 6 ข้อ ได้แก่ ข้อ 9, 10, 17, 18, 19, 20 กำหนดการให้คะแนน ดังนี้

จริงที่สุด	=	1	คะแนน
จริง	=	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่จริง	=	4	คะแนน
ไม่จริงที่สุด	=	5	คะแนน

คะแนนเฉลี่ยที่ได้จะอยู่ในช่วง 25 – 125 คะแนน เกณฑ์ที่ใช้ในการให้คะแนน มีดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 93 – 125 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมาก
 ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 59 – 92 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย
 ปานกลาง
 ผู้สูงอายุที่มีคะแนน 25 - 58 คะแนน หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยน้อย

การหาคุณภาพของเครื่องมือการมีสัมพันธภาพ

1. **หาความเที่ยงตรง** โดยนำแบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาและภาษาที่ใช้ในข้อคำถาม ให้สอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ แล้วนำมาแก้ไขให้ถูกต้องก่อนนำไปใช้

2. **หาอำนาจจำแนก** โดยนำแบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ไปเก็บข้อมูลกับผู้สูงอายุที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน 20 คน นำมาตรวจให้คะแนน แล้วนำมาวิเคราะห์รายข้อ (Item Analysis) โดยหาค่าความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับ (Item - Total Correlation) และเลือกเฉพาะข้อที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ .2 ขึ้นไป มาเป็นแบบสอบถาม ได้จำนวน 25 ข้อ

3. **ค่าความเชื่อมั่น(Reliability)** ของแบบสอบถามการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย โดยนำแบบวัดที่ผ่านการวิเคราะห์รายข้อแล้วมาหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟา Alpha - Coefficient ของ ครอนบัค (Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น การมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย .84

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยนำแบบสอบถามไปดำเนินการสอบถามด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามเป็นรายบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 3 ตอน มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window โดยมีวิธีดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์เรียบร้อยของแบบสอบถามแต่ละฉบับ และคัดเลือกรายชื่อที่สมบูรณ์ไว้ สำหรับนำมาวิเคราะห์ต่อไป

2. นำแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์แจกแจงความถี่แบบร้อยละ

3. นำแบบสอบถาม ความศรัทธาในพุทธศาสนา และการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4. เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาและการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ตามตัวแปรเพศ และฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้สถิติ ที (t - test) ทดสอบสมมติฐานข้อ 1.1, 1.5, 2.1 และข้อ 2.5

5. เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยตามตัวแปร อายุ สถานภาพสมรส และระดับการศึกษา โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวน

แบบทางเดียว (One - Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F - test) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3 และ ข้อ 2.4

ถ้าพบว่า ค่าทดสอบเอฟ (F - test) มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงทำการทดสอบ เป็นรายคู่ต่อไป โดยวิธี Least Significant Difference (LSD)

6. หาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย โดยใช้ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการแปลผล และความหมายของการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ตรงกัน จึงได้กำหนดสัญลักษณ์ และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

N	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of freedom)
SS	แทน	ผลบวกกำลังสองของคะแนน (Sum of Square)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลบวกกำลังสองของคะแนน (Mean Square)
r	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณา t – distribution
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการแจกแจงแบบ F (F – distribution)
p	แทน	ค่าของระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
**	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจัดเรียงตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จำนวน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 2 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา และระดับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ จำแนกตามตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนา เมื่อจำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ เมื่อจำแนกตาม ตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 5 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

การเสนอค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ ผลปรากฏดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงจำนวน (คน) และร้อยละของผู้สูงอายุ ในสนามกีฬาราชนครินทร์ จําแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตัวแปร	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	61	50.8
หญิง	59	49.2
2. อายุ		
60 – 70 ปี	99	82.5
71 – 80 ปี	15	12.5
80 ปีขึ้นไป	6	5.0
3. สถานภาพสมรส		
โสด	8	6.7
มีคู่	88	73.3
เคยมีคู่	24	20.0
4. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	8.3
ปริญญาตรี	53	44.2
สูงกว่าปริญญาตรี	57	47.5
5. ฐานะทางเศรษฐกิจ		
พอกินพอใช้	40	33.3
เหลือใช้	80	66.7
รวม	120	100

จากตาราง 1 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษามีจำนวนทั้งหมด 120 คน เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า เป็นเพศชาย จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 50.8 และเป็นเพศหญิงจำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 49.2

ในด้านอายุ พบว่าผู้สูงอายุมีช่วงอายุ 60 – 70 ปี จำนวน 99 คน ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.5 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 71 – 80 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 12.5 และกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ อายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0

ด้านสถานภาพสมรส พบว่า ผู้สูงอายุมีสถานภาพสมรสมีคู่ จำนวน 88 คน มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.3 รองลงมา คือ เคยมีคู่ จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 และสถานภาพสมรสโสดน้อยที่สุด จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 6.7

ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จบสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมา คือ ปริญญาตรี จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 44.2 และจบระดับต่ำกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3

ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีฐานะเหลือใช้ จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 และฐานะพอกินพอใช้มีน้อยที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3

ตอนที่ 2 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความศรัทธาพุทธศาสนา และระดับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

1. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

เกณฑ์การประเมินระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจาก สนามกีฬา ราชกรีฑาสโมสร แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 73.34 – 100 หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนามาก

คะแนนเฉลี่ย 46.47 – 73.33 หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนาปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 20 – 46.46 หมายถึง มีความศรัทธาในพุทธศาสนาน้อย

เมื่อนำคะแนนความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในราชกรีฑาสโมสรมาเทียบกับเกณฑ์ข้างต้น พบผู้สูงอายุมีความศรัทธาในพุทธศาสนาในระดับต่างๆ กันตามตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตัวแปร	N	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความศรัทธาในพุทธศาสนา
1. เพศ				
ชาย	61	68.59	6.41	ปานกลาง
หญิง	59	73.10	5.30	ปานกลาง
2. อายุ				
60 – 70 ปี	99	70.02	5.91	ปานกลาง
71 – 80 ปี	15	71.87	6.07	ปานกลาง
80 ปี ขึ้นไป	6	81.17	3.12	มาก
3. สถานภาพสมรส				
โสด	8	66.75	10.77	ปานกลาง
มีคู่	88	70.31	5.33	ปานกลาง
เคยมีคู่	24	74.00	6.66	มาก
4. ระดับการศึกษา				
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	74.50	6.88	มาก
ปริญญาตรี	53	70.26	6.62	ปานกลาง
สูงกว่าปริญญาตรี	57	70.67	5.75	ปานกลาง
5. ฐานะทางเศรษฐกิจ				
พอกินพอใช้	40	71.10	6.95	ปานกลาง
เหลือใช้	80	70.66	5.97	ปานกลาง
รวม	120	70.81	6.29	ปานกลาง

จากตาราง 2 สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปี ขึ้นไป สถานภาพสมรสเคยมีคู่ และระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมีความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้สูงอายุในกลุ่มอื่นๆมีความศรัทธาในพุทธศาสนาในระดับปานกลาง

2. สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

เกณฑ์การประเมินระดับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 93 – 125 หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมาก
 คะแนนเฉลี่ย 59 – 92 หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยปานกลาง
 คะแนนเฉลี่ย 25 – 58 หมายถึง มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยน้อย

เมื่อนำคะแนนสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในราชกรีฑาสโมสร มาเทียบกับเกณฑ์ข้างต้น พบผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยระดับต่างๆ กัน ตามตาราง 3 ดังนี้

ตาราง 3 การเสนอจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตัวแปร	N	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความศรัทธา ในพุทธศาสนา
1. เพศ				
ชาย	61	85.70	10.16	ปานกลาง
หญิง	59	97.42	9.73	มาก
2. อายุ				
60 – 70 ปี	99	90.73	11.15	ปานกลาง
71 – 80 ปี	15	91.07	13.34	ปานกลาง
80 ปี ขึ้นไป	6	104.17	2.66	มาก
3. สถานภาพสมรส				
โสด	8	87.25	11.50	ปานกลาง
มีคู่	88	91.54	10.56	ปานกลาง
เคยมีคู่	24	92.50	14.78	ปานกลาง
4. ระดับการศึกษา				
ต่ำกว่าปริญญาตรี	10	89.00	14.07	ปานกลาง
ปริญญาตรี	53	91.45	10.95	ปานกลาง
สูงกว่าปริญญาตรี	57	91.91	11.74	ปานกลาง
5. ฐานะทางเศรษฐกิจ				
พอกินพอใช้	40	88.25	10.72	ปานกลาง
เหลือใช้	80	93.07	11.64	มาก
รวม	120	91.47	11.52	ปานกลาง

จากตาราง 3 พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง ที่มีอายุ 80 ปี ขึ้นไป และมีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย อยู่ในระดับมาก ส่วนผู้สูงอายุในกลุ่มอื่นๆ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยในระดับปานกลาง

ตอนที่ 3 การเสนอผลการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร เมื่อจำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

1. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุเมื่อจำแนกตามตัวแปรเพศ เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.1 ที่ว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าเพศชาย

ตาราง 4 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ

เพศ	N	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ชาย	61	68.59	6.41	-4.195**	.00
หญิง	59	73.10	5.30		

**p < .01

จากตาราง 4 พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1.1

2. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาเมื่อจำแนกตามระดับอายุ เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.2 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า

ตาราง 5 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬา
ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรอายุ

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	722.06	361.03	10.61**	.00
ภายในกลุ่ม	117	3982.53	34.04		
รวม	119				

**p < .01

จากตาราง 5 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุมากมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงนำผลการวิเคราะห์ไปตรวจสอบหาค่าความต่างเป็นรายคู่ เพื่อเปรียบเทียบว่าผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี และ 71 – 80 ปี และอายุ 80 ปีขึ้นไป คู่ใดบ้างที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่า โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD)

ตาราง 6 เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร
ที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และ 80 ปีขึ้นไป เป็นรายคู่

ช่วงอายุ	$\bar{X}$	60 – 70 ปี	71 – 80 ปี	80 ปีขึ้นไป
		70.02	71.87	81.17
60 – 70 ปี	70.02	-	1.85	11.15*
71 – 80 ปี	71.87		-	9.30*
80 ปีขึ้นไป	81.17			-

* p < .05

จากตาราง 6 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความศรัทธาในพุทธศาสนาจำแนกตามระดับอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี และ 71 – 80 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกนั้นไม่พบความแตกต่าง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่ามีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งผลการทดสอบไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1.2

3. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามสถานภาพสมรส เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.3 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีคู่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่ และโสด

ตาราง 7 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรสถานภาพสมรส

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	398.38	199.19	5.41**	.006
ภายในกลุ่ม	117	4306.22	36.81		
รวม	119	4704.59			

**p < .01

จากตาราง 7 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส มีคู่ เคยมีคู่ และโสด มีความศรัทธาในพุทธศาสนาต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงนำผลการวิเคราะห์ไปตรวจสอบหาค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ เพื่อเปรียบเทียบว่าสถานภาพสมรสที่มีคู่ เคยมีคู่ และโสด ว่ามีคู่ใดบ้างที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่า โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD)

ตาราง 8 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันเป็นรายคู่

สถานภาพสมรส	$\bar{X}$	โสด	มีคู่	เคยมีคู่
		66.75	70.31	74.00
โสด	66.75	-	3.56	7.25*
มีคู่	70.31		-	3.69*
เคยมีคู่	74.00			-

* p < .05

จากตาราง 8 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความศรัทธาในพุทธศาสนาจำแนกตามสถานภาพสมรส พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเคยมีคู่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด และมีคู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1.3

4. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามระดับการศึกษา เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.4 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี ผลปรากฏ ดังตาราง 9

ตาราง 9 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจากสแนมกีฬา ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามตัวแปรระดับการศึกษา

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	153.12	76.56	1.97	.144
ภายในกลุ่ม	117	4551.47	38.90		
รวม	119	4704.59			

จากตาราง 9 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรีมีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1.4

5. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.5 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้

ตาราง 10 แสดงการเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในสนามกีฬา
ราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ฐานะทางเศรษฐกิจ	N	$\bar{X}$	S.D.	t	p
พอกินพอใช้	40	71.10	6.95	.358	.721
เหลือใช้	80	70.66	5.97		

จากตาราง 10 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้และเหลือใช้มีความ
ศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1.5

ตอนที่ 4 เสนอผลการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬา
ราชกรีฑาสโมสร เมื่อจำแนกตาม ตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และฐานะ
ทางเศรษฐกิจ

6. เปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยเมื่อจำแนกตามตัวแปรเพศ เพื่อทดสอบ
สมมติฐานข้อที่ 2.1 ที่ว่า ผู้สูงอายุเพศชายมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าเพศหญิง

ตาราง 11 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑา
สโมสร จำแนกตามตัวแปรเพศ

เพศ	N	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ชาย	61	85.70	10.16	-6.449**	.000
หญิง	59	97.42	9.73		

**p < .01

จากตาราง 11 พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าเพศชาย
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2.1

7. เปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยจำแนกตามระดับอายุ เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2.2 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า

ตาราง 12 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชนครินทร์ สโมสร จำแนกตามระดับอายุ

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	1101.96	550.98	4.385*	.015
ภายในกลุ่ม	117	14701.90	125.66		
รวม	119	15803.87			

*p < .05

จากตาราง 12 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และอายุ 80 ปีขึ้นไป มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงนำผลการวิเคราะห์ไปตรวจสอบหาค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ เพื่อเปรียบเทียบว่าระดับอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และอายุ 80 ปีขึ้นไป มีคู่ใดบ้างที่มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยแตกต่างกัน โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD)

ตาราง 13 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชนครินทร์ สโมสร ที่มีช่วงอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และอายุ 80 ปีขึ้นไป เป็นรายคู่

ช่วงอายุ	$\bar{X}$	60 – 70 ปี	71 – 80 ปี	80 ปีขึ้นไป
		90.73	91.07	104.67
60 – 70 ปี	90.73	-	.34	13.94*
71 – 80 ปี	91.07		-	13.60*
80 ปีขึ้นไป	104.67			-

* p < .05

จากตาราง 13 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี และ 71 – 80 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่ามีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2.2

8. เปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยจำแนกตามสถานภาพสมรส เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2.3 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีคู่มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่และโสด

ตาราง 14 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามสถานภาพสมรส

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	152.05	76.02		
				.568	.568
ภายในกลุ่ม	117	15651.82	133.78		
รวม	119	15803.87			

จากตาราง 14 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด มีคู่ และเคยมีคู่ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2.3

9. เปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจำแนกตามระดับการศึกษา เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2.4 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี

ตาราง 15 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งของความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	72.17	36.09	.268	.765
ภายในกลุ่ม	117	15731.69	134.46		
รวม	119	15803.87			

จากตาราง 15 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรีมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2.4

10. เปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2.5 ที่ว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้

ตาราง 16 แสดงการเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ฐานะทางเศรษฐกิจ	N	$\bar{X}$	S.D.	t	p
พอกินพอใช้	40	88.25	10.72	-2.197*	.030
เหลือใช้	80	93.07	11.64		

*p < .05

จากตาราง 16 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 2.5

ตอนที่ 5 การเสนอผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ว่า ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

ตาราง 17 แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุในสนามกีฬาราชกรีฑาสโมสร

ตัวแปร	ความศรัทธาในพุทธศาสนา	สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย
ความศรัทธาในพุทธศาสนา	1	.425**
สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย		1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 17 พบว่า ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 3

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ
2. เพื่อเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ ตามตัวแปรเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

สมมติฐานในการวิจัย

1. ผู้สูงอายุที่มีปัจจัยทางชีวสังคมต่างกันจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนาแตกต่างกัน
  - 1.1 ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย
  - 1.2 ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า
  - 1.3 ผู้สูงอายุที่มีคู่มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่และโสด
  - 1.4 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีความศรัทธาในพุทธศาสนา มากกว่าผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี
  - 1.5 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีความศรัทธาในพุทธศาสนา มากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้
2. ผู้สูงอายุที่มีปัจจัยทางชีวสังคมต่างกันมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยแตกต่างกัน
  - 2.1 ผู้สูงอายุเพศชายมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง
  - 2.2 ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า
  - 2.3 ผู้สูงอายุที่มีคู่มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีคู่ และโสด
  - 2.4 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย มากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี
  - 2.5 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้

3. ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกราชกรีฑาสโมสร
 2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกราชกรีฑาสโมสร ปี พ.ศ. 2551 จำนวน 120 คน โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้ และมีความครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ สมรส ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยคิดค้นขึ้นเอง จากการศึกษา เอกสาร หนังสือ รวมทั้งตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา นำมาประกอบและปรับปรุงข้อคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและสอดคล้องกับงานวิจัย จำนวน 20 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) ทั้งฉบับเท่ากับ .94

ตอนที่ 3 แบบสอบถามสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยคิดค้นขึ้นจากการศึกษา เอกสาร หนังสือ รวมทั้งตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุ และในบางส่วนผู้วิจัยปรับปรุงมาจากแบบวัดการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของมอร์โรและวิลสัน และปรับปรุงเป็นข้อคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและงานวิจัย จำนวน 25 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) ทั้งฉบับเท่ากับ .84

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามให้ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกราชกรีฑาสโมสร อ่านและตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามเป็นรายบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 3 ตอน มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window และทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์เรียบร้อยของแบบสอบถามแต่ละฉบับ และคัดเลือกเฉพาะที่สมบูรณ์ไว้ สำหรับนำมาวิเคราะห์
2. นำแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์แจกแจงความถี่แบบร้อยละ
3. นำแบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
4. เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ตามตัวแปรเพศ อายุ และฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้สถิติ ที (t-test) ทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1.1, 1.5, 2.1 และข้อ 2.5
5. เปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ตามตัวแปร อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One - Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F-test) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3 และข้อ 2.4 ถ้าพบว่าค่าทดสอบ เอฟ (F-test) มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงทำการทดสอบเป็นรายคู่ต่อไป โดยวิธีของ Least Significant Difference (LSD)
6. หาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product - Moment Correlation) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐาน
  - 1.1 ผู้สูงอายุเป็นเพศชาย จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 50.8 และเป็นผู้สูงอายุเพศหญิง จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 49.2
  - 1.2 ด้านอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีช่วงอายุ 60 – 70 ปี จำนวน 99 คน ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.5 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 71 – 80 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 12.5 และกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ อายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0
  - 1.3 ด้านสถานภาพสมรส พบว่า ผู้สูงอายุมีสถานภาพสมรสมีคู่ จำนวน 88 คน มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.3 รองลงมา คือ เคยมีคู่ จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 และสถานภาพสมรสโสดน้อยที่สุด จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 6.7
  - 1.4 ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จบสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมา คือ ปริญญาตรี จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 44.2 และจบระดับต่ำกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3

1.5 ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีฐานะเหลือใช้ จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 และฐานะพอกินพอใช้มีน้อยที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3

2. ระดับความศรัทธาในพุทธศาสนาและการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

2.1 ผู้สูงอายุโดยรวมมีความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง

2.2 ผู้สูงอายุโดยรวมมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยอยู่ในระดับปานกลาง

3. การเปรียบเทียบความศรัทธาในพุทธศาสนาและการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

3.1 ผู้สูงอายุเพศหญิง มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1.1

3.2 ผู้สูงอายุ ที่มีอายุมากกว่า มีความศรัทธาในพุทธศาสนาแตกต่างจากผู้สูงอายุ ที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1.2

3.3 ผู้สูงอายุ ที่มีสถานภาพสมรสเคยมีคู่ มีความศรัทธาในพุทธศาสนาแตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีคู่และโสด ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1.3

3.4 ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรีและต่ำกว่า ปริญญาตรี มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1.4

3.5 ผู้สูงอายุ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้ และฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 1.5

3.6 ผู้สูงอายุ เพศหญิงมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าเพศชาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 2.1

3.7 ผู้สูงอายุ ที่มีอายุมากกว่ามีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 2.2

3.8 ผู้สูงอายุ ที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส เคยมีคู่ และโสด ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 2.3

3.9 ผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 2.4

3.10 ผู้สูงอายุ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 2.5

4. ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานข้อ 3

อภิปรายผล

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุจาก ผู้สูงอายุ ที่เป็นสมาชิกราชกรีฑาสโมสร พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับความศรัทธาในพุทธศาสนา ปานกลาง และมีระดับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ปานกลาง ทั้งนี้ เนื่องจาก ผู้สูงอายุเหล่านี้ เป็นเจ้าของกิจการ และเกษียณอายุจากการทำงานประจำแล้ว ทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น ดังนั้น จึงเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม เพื่อต้องการพบปะพูดคุยกับเพื่อนร่วมวัย ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน และรวมถึงความต้องการความเพลิดเพลินในการออกกำลังกาย เพื่อสุขภาพที่แข็งแรง ซึ่งความสูงอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุเกิดความวิตกกังวลขึ้นได้ การเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้สูงอายุทั้งสิ้น ผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องหาสิ่งยึดเหนี่ยว ไม่ว่าจะเป็น ในเรื่องของจิตใจ หรือในเรื่องต่างๆ ที่พร้อมจะเข้ามาสู่ช่วงวัยสูงอายุ ซึ่งเป็นเปลี่ยนแปลงครั้ง สุดท้ายของชีวิต จากการศึกษาที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ผู้สูงอายุไทยใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ด้านของจิตใจ โดยใช้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ ศาสนา ถือเป็นเสมือนส่วนหนึ่งในการ ดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในทุกยุคสมัย ซึ่งสามารถประเพณีจากพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ความสนใจในหลักธรรมะ และความดีในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาด้วยการทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม ซึ่งการมีความศรัทธาในศาสนาสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจได้อย่างดี และจากการศึกษาปัจจัยชีวิตสังคมอื่นๆ เรื่องความศรัทธาในพุทธศาสนา และสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ ได้ผลดังนี้

เพศ กับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุเพศหญิง มีความศรัทธาในพุทธศาสนาตามความรู้สึก เลื่อมใสศรัทธาสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่ปลูกฝังมาแต่วัยเยาว์ อีกทั้งยังถ่ายทอดประสบการณ์ การบำเพ็ญตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุตรหลาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา งานวิจัยของ เลวิน และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 59 ; citing Levin ; et al. 1995) ศึกษาเรื่อง ความศรัทธาในศาสนาที่มีผลต่อสภาวะสุขภาพและความพึงพอใจในชีวิตของคนอเมริกัน ผิดค่า 1,848 คน เป็นเพศหญิง 62 % ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง จะมีความ เกร่งในศาสนาสูงกว่าเพศชาย ความเกร่งในศาสนามีนัยสำคัญทางสถิติเกี่ยวข้องกับการรักษา สุขภาพให้ดีขึ้น และมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ สุมันส์ วงศ์บุญชร (2537: 33) พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงในสถานสงเคราะห์ ชอบทำกิจกรรมการนั่งสมาธิและสวดมนต์ มากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 58) ศึกษา เรื่อง การศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง กลุ่ม ตัวอย่างเป็นเพศชาย ร้อยละ 49.7 และเพศหญิง ร้อยละ 50.3 พบว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับ

วัดและศาสนสถานค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัมพันธภาพกับวัด และศาสนสถานมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 27) เรื่อง “ผู้สูงอายุไทยกับศาสนา” กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในประเทศไทย จำนวน 3,252 ราย เป็นชาย 1,330 ราย และหญิง 1,922 ราย โดยศึกษาความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้สูงอายุเกี่ยวกับศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของผู้สูงอายุมีต่อศาสนา และบทบาทของศาสนาที่มีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุหญิงมีส่วนส่วนของความบ่อยครั้ง ในการไปวัดใกล้เคียงกัน ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกันมีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน

เพศ กับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

การศึกษาสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย เนื่องจากผู้สูงอายุเพศหญิง ให้ความสำคัญกับผู้ร่วมวัยที่อยู่ในวัยเดียวกันและใกล้เคียงกันมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย และมีความยินดีที่จะทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยเดียวกัน และใกล้เคียงกันมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง มีความเห็นว่าเพื่อนร่วมวัยเดียวกันจะสามารถเข้าใจปัญหาได้มากกว่าเพื่อนต่างวัย โดยนิสัยของเพศหญิงจะชอบนั่งพูดคุย ปรึกษาปัญหาต่างๆ กับเพื่อนมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ไปสอบถามข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เนื่องจากเห็นว่าการมีสัมพันธภาพที่ดีนั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกๆ คน โดยไม่จำกัดว่าจะต้องอยู่เฉพาะในวัยเดียวกันเท่านั้น

อายุ กับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี 71 – 80 ปี และ 80 ปี ขึ้นไป พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 80 ปี ขึ้นไป มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี, 71 – 80 ปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อันสเบอร์เกอร์ บี (Koenig, H.G. 1995: 38 – 39; อ้างอิงจาก Hunsberger, B. 1985) ศึกษาเรื่องศาสนา อายุ ความพึงพอใจในชีวิต และการรับรู้ความศรัทธาในศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่ป่วย มีอายุ 65 – 88 ปี พบว่า ความศรัทธาในศาสนา จะมีมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ความศรัทธาในศาสนา และการปฏิบัติเข้าร่วมในศาสนามีส่วนสำคัญกับความสุขในชีวิตและการปรับตัวได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฟินนี่และลี (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2540: 22 ; อ้างอิงจาก Finney ; & Lee. 1977) ศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของประชาชน ตั้งแต่อายุ 25 – 74 ปีขึ้นไป จำนวน 493 คน ในรัฐอริโซนา สหรัฐอเมริกา โดยมีการวัดลักษณะทางศาสนาถึง 5 ด้าน พบว่า บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีการปฏิบัติทางศาสนาที่แสดง ความศรัทธาสูง และมีความเชื่อทางศาสนามากด้วย โดยอธิบายว่า คนที่อายุมากอาจยอมรับ และใกล้ชิดศาสนามาก เพื่อลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับชีวิตที่ใกล้ฝั่งมากขึ้นนั่นเอง อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสภามหาวิทยาลัยที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป มีเวลามาก เนื่องจากได้เกษียณตัวเองจากการทำงานอย่างถาวรแล้ว จึงมีเวลาศึกษาหลักธรรมคำสอนทาง

พุทธศาสนามากขึ้น เมื่อเข้าใจหลักธรรมแล้ว จึงนำมาใช้ปฏิบัติกับชีวิตของตน โดยนำเอาใช้เป็นแนวทางในการใช้ดำเนินชีวิตที่เหลืออยู่ให้มีความสุขต่อไป ประกอบกับมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี จึงไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องต่างๆ

อายุ กับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

การศึกษาสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ 60 – 70 ปี, 71 – 80 ปี และ 80 ปีขึ้นไป พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ มากขึ้นการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยก็จะยิ่งมากขึ้น ต่างกับผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ สรุกุล เจนอบรม (2534: 34) กล่าวถึงในทฤษฎีกิจกรรม ว่าแม้เริ่มเข้าวัยสูงอายุแล้วก็ยังต้องการมีกิจกรรมในชีวิตอยู่ และยังมีความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 53) ที่ศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย มีความสัมพันธ์กับครอบครัวและบุคคลอื่นได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก เนื่องจากว่ามีปัจจัยด้านสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง

งานวิจัยของผู้วิจัย พบว่า ไม่สอดคล้องกับ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 53) อาจเนื่องมาจากงานวิจัยของผู้วิจัย ได้ทำการศึกษากลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวง มีระดับการศึกษาสูงและมีฐานะทางเศรษฐกิจดี จึงทำให้ผลการศึกษาดังกล่าวแตกต่างได้ เพราะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวงกับต่างจังหวัด มีสภาพแวดล้อม และการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยศึกษานั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป ยังมีความต้องการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเพื่อนร่วมวัยอยู่ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ที่ต้องพบปะกับเพื่อนร่วมวัย ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีความต้องการและยินดีที่ได้ประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มที่

สถานภาพสมรส กับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุ ที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ เคยมีคู่ และโสด พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเคยมีคู่ มีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ และโสด โดยผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ และโสด มีความศรัทธาในพุทธศาสนาในระดับปานกลาง ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าสถานภาพสมรสเป็นตัวแปรที่ทำให้ความศรัทธาในพุทธศาสนามีมากขึ้นหรือลดน้อยลงได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงอายุเองนั้นจะมีความศรัทธาเชื่อมั่นเลื่อมใสในศาสนาเพียงใด เพราะผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเคยมีคู่ จะมีเวลาอยู่กับตนเองและทำกิจกรรมต่างได้ตามความต้องการของตนเอง โดยไม่ต้องห่วงหวังของตนเหมือนในอดีต และบุตรหลานก็เติบโต เป็นผู้ใหญมีครอบครัวเป็นของตนเองแล้วไม่ต้องคอยดูแลและห่วงใยเป็นพิเศษ จึงใช้เวลาว่างส่วนมากไปทำกิจกรรมทางศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 58) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง พบว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับวัดและศาสนสถานค่อนข้าง

สูง โดยผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด เคยมีคู่หรือเป็นหม้าย หรือหย่าร้างมีสัมพันธภาพกับวัด และศาสนสถานสูง เนื่องจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมีภาระน้อย สามารถไปเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ได้ง่ายกว่า เพราะไม่ต้องห่วงเรื่องครอบครัว ลูกหลาน หรือภาระทางบ้านต่างๆ และ สอดคล้องกับ จารุพันธ์ สมบูรณ์สิทธิ์ (2535: 41 – 42) พบว่า ผู้สูงอายุที่หย่าร้าง ม่าย หรือ เป็นโสด จะมีสัมพันธภาพกับวัดหรือศาสนสถานสูงกว่าผู้ที่สมรส ทั้งนี้ น่าจะเกิดจากการที่ผู้ที่ หย่าร้าง ม่าย หรือเป็นโสด มีภาระน้อย เมื่อมีความสนใจทางด้านศาสนา ไม่ต้องห่วง ครอบครัวและภาระทางบ้าน แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 20) เรื่อง ผู้สูงอายุไทยและศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในประเทศไทย จำนวน 3,252 ราย พบว่า ผู้สูงอายุที่แต่งงาน และอยู่กับคู่สมรสจะเป็นผู้ไปวัด สุกหร่า หรือโบสถ์ บ่อยครั้งกว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่หรือเป็นโสด ซึ่งน่าจะเป็นเพราะ ผู้สูงอายุที่ยังคงแต่งงานและอยู่กับคู่สมรสมักมีสุขภาพดี หรือมีอายุน้อย จึงสามารถเดินทางไปวัด สุกหร่า หรือโบสถ์ได้บ่อยครั้งกว่าผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า และไม่ค่อยแข็งแรง ใน การศึกษาประเด็นความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ในเรื่องความสำคัญของศาสนาต่อชีวิตประจำวัน พบว่า ผู้สูงอายุที่แต่งงานและอยู่กับคู่สมรส มองความสำคัญของศาสนาที่มีต่อชีวิตประจำวัน ในระดับที่สำคัญ มากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ และผู้สูงอายุที่เป็นโสด ดังนั้น สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน จึงมีส่วนทำให้ความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุแตกต่างกัน

สถานภาพสมรส กับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

การศึกษาสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส มีคู่ เคยมีคู่ และโสด พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีคู่ เคยมีคู่ และโสด มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุพันธ์ สมบูรณ์สิทธิ์ (2535) ที่ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีคู่ชีวิตคอยดูแลทุกข์สุข คอยช่วยเหลือ ให้ความเคารพยกย่อง ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า จึงมีสัมพันธภาพกับครอบครัวและผู้อื่นดี ดังนั้น ผู้สูงอายุที่ยังคงมีคู่สมรสอยู่ด้วยย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมรอบตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่ต้องอยู่คนเดียวโดดเดี่ยว

งานวิจัยครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับของ จารุพันธ์ สมบูรณ์สิทธิ์ (2535) เนื่องจาก ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันและวัยใกล้เคียงกันอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลานาน และทำให้ผู้สูงอายุถึงแม้จะมี สถานภาพสมรสที่ต่างกันแต่มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างกัน

ระดับการศึกษา กับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

ปริณญาตรี ปริณญาตรี และสูงกว่าปริณญาตรี มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุแม้ว่าจะมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน แต่ผู้สูงอายุในสังคมไทยนั้นได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังความเชื่อความศรัทธาเรื่องพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงทำให้ความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 27) ศึกษาเรื่อง ผู้สูงอายุไทยกับศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในประเทศไทย จำนวน 3,252 ราย พบว่า ระดับการศึกษาที่ต่างกันของผู้สูงอายุมีผลต่อพฤติกรรมการไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์ของผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษาจะไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์ ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้สูงอายุที่ได้รับการศึกษา ส่วนประเด็นความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ในเรื่อง ความสำคัญของศาสนาต่อชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาจะมองว่า ศาสนามีความสำคัญอย่างมากต่อชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ในระดับที่สูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อยกว่า และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรวรรณ จำเริญ (2541) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิต อันเกิดจากภาวะถดถอยทางสังคมและการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุชาวพุทธ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑล กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรสูงอายุที่อาศัยใน กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา จำนวน 323 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธที่ดี อันเนื่องมาจาก การมีวิถีชีวิตแบบพุทธ มาตั้งแต่สมัยหนุ่มสาว คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา จะเห็นได้ว่าการศึกษามีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในศาสนามากขึ้นด้วยนั่นคือ ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นด้วย

งานวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537: 27) และ อรรวรรณ จำเริญ (2541) เนื่องจาก ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสนามราชกรีฑาสโมสรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง และอาศัยอยู่ในสังคมไทยที่ให้ความสำคัญในเรื่องศาสนา ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของการศึกษา แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความศรัทธาในพุทธศาสนามีความแตกต่างกับผู้ที่มีการศึกษาในระดับอื่น

ระดับการศึกษา กับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

การศึกษาสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า ปริณญาตรี ปริณญาตรี และสูงกว่าปริณญาตรี พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า ปริณญาตรี ปริณญาตรี และสูงกว่าปริณญาตรี มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิศา ชูโต (2525: 107 – 108) ได้ศึกษาลักษณะทางสังคมและโครงสร้างทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะของการร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมและปัญหาต่างๆ ที่กำลังประสบอยู่ของผู้สูงอายุไทย จำนวน 1,000 ราย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาน้อยกว่าระดับประถมศึกษา ทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญกับผู้สูงอายุคือ ปัญหาการขาดเพื่อน ทำให้ผู้สูงอายุไม่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมกับทางสังคม และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับ

ผู้อื่นหรือสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าได้รู้ค่า เป็นภาระของสังคมและครอบครัว

งานวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิศา ชูโต (2525: 107 – 108) เนื่องจาก สนามราชกรีฑาสโมสรได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่สมาชิกได้เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ และส่งเสริมการมีสัมพันธภาพร่วมกันระหว่างสมาชิก ทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสนามราชกรีฑาสโมสรได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่น เช่น การแข่งขันกอล์ฟ ประจำเดือน การแข่งขันว่ายน้ำ และมีกิจกรรมสำหรับทั้งครอบครัว จึงทำให้สมาชิกได้รู้จักกัน ได้พบปะพูดคุยกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกระดับการศึกษา และส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่สมาชิกสนามราชกรีฑาสโมสรมีระดับการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี มีเพียง 10 คน ที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรีจึงทำให้ไม่เห็นความแตกต่าง

ฐานะทางเศรษฐกิจ กับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา

การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจพอใช้และฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ พบว่า ผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจพอใช้และฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ เดกเกอร์ และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 63 ; อ้างอิงจาก Decker ; et al. 1985) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตและความเข้มเฝ้าในวัยกลางคนและผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่าง เลือกตามความสะดวกจากผู้ป่วย 100 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้สูงและมีความศรัทธาในศาสนาмаกยั้งคงมีแนวโน้มว่าจะมีความสุขมากขึ้น

งานวิจัยของ เดกเกอร์ และคณะ (Koenig, H.G. 1995: 63 ; อ้างอิงจาก Decker ; et al. 1985) ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้วิจัย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยถึงจะเป็นผู้ที่ฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่มีความศรัทธาในพุทธศาสนาไม่แตกต่างกับผู้ที่ฐานะทางเศรษฐกิจน้อยกว่า เพราะผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีความศรัทธาและเลื่อมใสในพุทธศาสนา โดยไม่ยึดติดกับวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทอง และผู้สูงอายุมีความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาด้วยใจอันบริสุทธิ์อย่างแท้จริง และเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายที่ดี แข็งแรง จึงทำให้ไม่มีอุปสรรคต่อการปฏิบัติการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

ฐานะทางเศรษฐกิจ กับ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

การศึกษาสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจพอใช้และฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ พบว่า ผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจพอใช้และฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ มีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากผู้สูงอายุมีความสุขที่ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ทางสนามราชกรีฑาสโมสรจัดขึ้น เพื่อความสนุกสนานและความบันเทิงให้กับสมาชิก หรือเป็นกิจกรรมที่ทางสังคมจัดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจเหลือใช้ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีทางเลือกที่จะไปเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ สายสีทอง ณ ภูเก็ต (2542: 55) การศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูง มีสัมพันธภาพกับผู้อื่น มากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ ทั้งนี้สอดคล้องกับ สภาพความเป็นจริงที่ผู้มีรายได้สูงจะมีความสามารถในการร่วมกิจกรรมต่างๆ มีอำนาจในการใช้จ่ายมากกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำ และสอดคล้องกับ งานวิจัยของ อรรณณ จำเริญ (2541) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ดี มีการยอมรับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุได้ดีและมีความพึงพอใจในชีวิตสูง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีความอยากที่จะไปมีสัมพันธภาพกับคนอื่น ๆ

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนากับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กันทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับ เอกสารที่ได้ศึกษาหลักธรรมในเรื่องของสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับยึดเหนี่ยวใจและครองใจผู้อื่น และพรหมวิหาร 4 ซึ่งผู้สูงอายุสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวยึดถือและนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นทั้งที่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่เ็นวัยเดียวกัน หรือผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2529: 20) ศึกษาข้อมูลของโครงการวิจัยผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่า ผู้สูงอายุในเขตชนบท เป็นกลุ่มที่ไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์บ่อยครั้งมากที่สุด เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุในเขตเมืองและกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีทางในการดำเนินชีวิตของคนชนบท มีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกับศาสนามาก วัด สุธะห์ หรือโบสถ์ในเขตชนบท จึงทำหน้าที่เป็นทั้งสถานที่ประกอบกิจกรรมทางสังคมของชาวบ้าน ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ที่ตั้งของวัด สุธะห์ หรือโบสถ์นั้นก็ตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเรือนของราษฎรนัก การเดินทางไปวัด สุธะห์ หรือโบสถ์ของคนชนบท มักเป็นการได้ไปพร้อมกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อน หรือเพื่อนบ้าน

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

จากการศึกษา พบว่า ตัวแปรทางชีวิตสังคมที่มีผลต่อความศรัทธาในพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ คือ เพศ อายุ สถานภาพสมรส และฐานะทางเศรษฐกิจ

เพศกับความศรัทธาในพุทธศาสนา เสนอแนะครอบครัวหรือผู้ดูแลใกล้ชิดผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศชายเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น พาไปวัดฟังเทศน์ ฟังธรรมบรรยาย พาไปนั่งสมาธิ สัมผัสเป็นอาสาสมัครองค์กรการกุศลต่างๆ เป็นต้น

เพศกับสัมพันธภาพ เสนอแนะให้ผู้สูงอายุเพศชายทำกิจกรรมการออกกำลังกาย โดยครอบครัวอาจสมัครสมาชิกชมรม สโมสร ต่างๆ ที่มีกิจกรรมการจัดโปรแกรมการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ เช่น โยคะ มวยจีน ตีกอล์ฟ ถีบจักรยาน ว่ายน้ำ เป็นต้น

อายุกับความศรัทธาในพุทธศาสนา เสนอแนะให้ครอบครัวของผู้สูงอายุพาผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา พาไปทำบุญตักบาตร ในวาระครบรอบวันเกิด วันสำคัญทางศาสนา พาไปร่วมเวียนเทียนที่วัด ไปประกอบกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

อายุกับสัมพันธภาพ เสนอแนะให้ผู้สูงอายุสร้างนิสัยให้มีกิจกรรมยามว่างไว้ตั้งแต่ก่อนเกษียณหรือก่อนสูงอายุ เช่น กิจกรรมนันทนาการ ทำสวน ทำงานช่าง ทอผ้า เล่นหมากรุก เล่นดนตรี ร้องเพลงหมู่ เป็นต้น

สถานภาพสมรสกับความศรัทธาในพุทธศาสนา เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ สมัครเป็นสมาชิกองค์กรการกุศลหรือองค์กรทางศาสนาต่างๆ องค์กรเหล่านี้ต้องการอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลืองานภายในองค์กร ซึ่งผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสด ม่าย หย่าร้าง เป็นผู้มีเวลามาก อาจช่วยเหลือ เป็นผู้คอยติดต่อประสานงาน หรือช่วยในเรื่องพิธีการต่างๆ ทางศาสนาได้ เป็นต้น

สถานภาพสมรสกับสัมพันธภาพ เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ สมัครสมาชิกชมรม อาสาสมัครต่างๆ องค์กรการกุศล เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมกีฬา ชมรมท่องเที่ยว เพื่อผู้สูงอายุ จะได้ร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น การเข้ากลุ่มกิจกรรมอาจทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นโสด เป็นม่าย หรือ หย่าร้าง ได้พบปะเพื่อน ได้สัมผัสกับผู้อื่นมากขึ้น

ระดับการศึกษากับความศรัทธาในพุทธศาสนา เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ ที่มีความรู้ เป็นผู้ให้คำแนะนำ เช่น เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องหลักปฏิบัติทางศาสนา เป็นผู้รู้ เนื่องจากอ่าน ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมมาก ก็ให้เป็นผู้ช่วยแนะนำให้ความรู้ผู้สูงอายุอื่นให้ปฏิบัติตาม เป็นต้น

ระดับการศึกษากับสัมพันธภาพ เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ เป็นสมาชิกองค์กรการกุศล ต่างๆ สมาชิกชมรม สมาคม โดยอาจเป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้อื่น ในด้านงานวิชาการที่ผู้สูงอายุ มีความรู้ความชำนาญ ส่วนผู้สูงอายุที่มีการศึกษาก็แนะนำให้เข้ากลุ่มกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ หรือทำงานอาสาสมัคร หรืองานบริการที่ไม่ต้องใช้วิชาการชั้นสูง เป็นต้น

ฐานะทางเศรษฐกิจกับความศรัทธาในพุทธศาสนา เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ เป็นผู้ช่วยจัดหาเงินทุน ในการทำนุบำรุงศาสนา เป็นประธานจัดผ้าป่า ทอดกฐินสามัคคี เป็น คณะกรรมการวัดหรือประธานองค์กรการกุศล หรือองค์กรทางด้านศาสนาต่างๆ เป็นต้น

ฐานะทางเศรษฐกิจกับสัมพันธภาพ เสนอแนะให้ผู้สูงอายุ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงเหลือใช้ เป็นผู้ช่วยหาทุนสนับสนุนองค์กร สมาคม องค์กรการกุศลต่างๆ ส่วนผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจพอกินพอใช้ก็สามารถเข้าเป็นสมาชิก ช่วยเหลืองานองค์กรด้านบริการ ติดต่อประสานงาน ด้านต่างๆ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น องค์กร สโมสร ชมรมต่างๆ รวมถึงสมาชิก ในครอบครัวควรให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมผู้สูงอายุในเรื่องการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น ด้าน การเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเองควรยอมรับถึงการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ทั้งจากคน ใกล้ชิด และผู้ที่อยู่รอบข้าง ในสังคมที่พร้อมให้ความช่วยเหลือ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มี สัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นมากขึ้น โดยจัดตั้งชมรมสำหรับผู้สูงอายุ หรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ให้มากขึ้น ในแต่ละชุมชนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ให้แก่ผู้สูงอายุ และให้ความรู้เรื่องหลักธรรม การปฏิบัติตน ตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ ผู้สูงอายุได้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรม ที่จะสามารถนำมาใช้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคมได้

นอกจากนี้ยัง พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย ของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกัน แสดงว่าผู้สูงอายุที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มากจะมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยมากเช่นกัน ดังนั้น จึงควรมีการจัดให้มีกิจกรรมการส่งเสริมให้ เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีความรู้ความเข้าใจใน หลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เพื่อจะได้นำไปพัฒนาไปสู่การมีสัมพันธภาพ ทั้งกับคนใกล้ชิดและกับผู้อื่นที่เป็นผู้ร่วมวัย หรือต่างวัยได้ดีมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุ สามารถดำเนินชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษา งานวิจัยเกี่ยวกับการมีความศรัทธาในพุทธศาสนา การมี สัมพันธภาพของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น ศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาในกลุ่ม ผู้สูงอายุที่พิการที่อาศัยอยู่กับญาติพี่น้องลูกหลาน หรือพักอาศัยอยู่ตามโรงพยาบาลต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ศึกษาการมีสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยเดียวกัน ศึกษาการมีสัมพันธภาพ กับเพื่อนต่างวัยกัน เปรียบเทียบกับกลุ่มผู้สูงอายุ ว่ามีความศรัทธาในพุทธศาสนามากน้อย เพียงใด

2. ควรมีการศึกษางานวิจัย ด้านสภาพปัญหา และสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อ สัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุจากสถานที่ต่างๆ ซึ่งเป็นที่ที่ผู้สูงอายุใช้ในการพบปะกับ บุคคลอื่น เช่น สวนสาธารณะ องค์กรการกุศล สมาคมต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการ นำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น ทั้งที่เป็น ผู้ร่วมวัยเดียวกันและบุคคลที่ต่างวัยกับผู้สูงอายุต่อไป

3. ควรมีการศึกษา ตัวแปรอื่นที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพุทธศาสนา และการมี สัมพันธภาพกับผู้อื่นของผู้สูงอายุ เช่น การเตรียมยอมรับความสูงอายุ ความแตกต่างทางสังคม ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ภาวะสุขภาพความฟิตของร่างกาย การทำกิจกรรมนันทนาการต่างๆ การช่วยเหลือบริการผู้อื่น หรือการบริหารการเงิน-ทรัพย์สิน เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- เขมิกา ยามะรัตน์. (2527). ความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา : ศึกษากรณีข้าราชการบำนาญ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- โคจิ โนสุ. (2530). บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม. ปรินญานิพนธ์ ศศ.ม.
(พัฒนาสังคม). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ถ่ายเอกสาร.
- งามตา วินิตานนท์. (2536). ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิณฑบาตที่
เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร. รายงานการวิจัยฉบับที่ 50. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์. (2539). สุขภาพจิตและการปรับตัวของผู้สูงอายุ. ปรินญานิพนธ์
กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จำเรียง กุระมสุวรรณ. (2533). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสถานภาพ
ส่วนบุคคลความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ.
รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไฉไล ไชยเสรี. (2539). ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว การมีส่วนร่วม
ในสังคมความพึงพอใจในชีวิต ความวิตกกังวลในสภาพการสูงอายุ และการสนับสนุน
ทางสังคมกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลตำรวจ.
ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และคณะ. (2540). รายงานการวิจัย เรื่อง ความเชื่อและการปฏิบัติ
ทางพุทธศาสนาของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ:
คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดวงฤดี ลาสุขะ. (2528). ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบคัดสรรกับการปรับตัวของ
ผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนีย์ ทองมาก. (2540). ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในหอผู้ป่วย
อายุรกรรม วชิรพยาบาล. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นวรรตน์ ศรีรัฐเพชร. (2539). สัมพันธภาพของพ่อแม่-ลูก กับรูปแบบการแก้ปัญหาความ
ขัดแย้งระหว่างบุคคลของวัยรุ่น. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- นิตา ชูโต. (2525). คนชราไทย. รายงานการศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรลุ ศิริพานิช; และคนอื่นๆ. (2531). รายงานการวิจัยการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่อายุยืน. กรุงเทพฯ: กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- (2532). พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่อายุยืนและแข็งแรง. กรุงเทพฯ: สามดีการพิมพ์.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2538). คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- บุษยมาส สินธุประมา. (2539). สังคมวิทยาความสูงอายุ. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ประพิมพ์ดาว สุคนธ์. (2526). สุขภาพจิตผู้สูงอายุศึกษาเฉพาะกรณี : ชุมชนเชื้อเพลิงพัฒนา เขตยานนาวา. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. (2546). จิตลักษณะและการสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพกายและพฤติกรรมสุขภาพจิตของข้าราชการสูงอายุ ในมหาวิทยาลัยขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ประภาพร จินันทุยา. (2546, กรกฎาคม - กันยายน). แบบจำลองเชิงสาเหตุของพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. วารสารวิธีวิทยาการวิจัย. 16(42): 56 – 60.
- ปราโมทย์ วัังสะอาด. (2530). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ วศ.ม. (ประชากรศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2530). สุขภาพจิตเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ. (2523). รายงานการวิจัยเรื่องความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2533). ใจความสำคัญแห่งคัมภีร์มนุษย์. กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก และคณะ. (2542). รายงานการวิจัยในพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “ด้ามเตี้ยมเลียงเตาะเตะ” กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ไพฑูรย์ พวงยอด. (2545). ความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องมงคล 38 ประการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- มะลิวัลย์ บุษบงศ์. (2544). การปรับตัวด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- มาลี เลิศมาลีวงศ์ ; อรสา พันธภักดี; และ สุวิมล พนาวัฒน์กุล . (2535, เมษายน - มิถุนายน). อัตมโนทัศน์ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. *รามาริบดีเวชสาร*. 15(2):153.
- รวีวรรณ ลิมาสวัสดิ์กุล. (2547). การศึกษาเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเอง ความว่าเหวและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านจันทบุรี. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รัตนา สินธีรภาพ. (2541). ตัวแปรที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมุทรปราการ. ปรียญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รียา ศิริมงคลภรณ์. (2543). การศึกษารายกรณี วิถีชีวิตผู้สูงอายุที่มีปัญหาการปรับตัวในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านศรีตรัง จังหวัดตรัง. ปรียญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วรรณาสุติวิจิตร. (2527). การทดลองสอนจริยศึกษาโดยสร้างศรัทธาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีทัตติม พานิชพันธ์. (2527). บริการสังคมกับผู้สูงอายุ. *คุรุปริทัศน์. ฉบับพิเศษ : ขานรับปีสุขภาพผู้สูงอายุ*. 26 – 35.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2532). ตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไทย. *วารสารจิตวิทยาคลินิก*. 21(1): 1 - 13.
- (2534). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ*. 600 – 601. กรุงเทพฯ.
- (2549). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ*. 602 – 603.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. (2537). ผู้สูงอายุไทยกับศาสนา. *วารสารประชากรศาสตร์*. 11: 17 – 47.

ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์. (2537). ข้อเท็จจริงและทัศนคติของผู้สูงอายุและคนหนุ่มสาวในกรุงเทพมหานครต่อบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ.
สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2535). หลักพระพุทธศาสนา.
พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: นวกะ 35 วัดบวรนิเวศวิหาร.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2539). สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ ความเป็นจริงและการคาดการณ์ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายสีทอง ณ ภูเก็ต. (2542). การศึกษาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง. สารนิพนธ์ สส.ม. (การจัดการโครงการสวัสดิการสังคม).
สมุทรปราการ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. ถ่ายเอกสาร.

สิทธิอาภรณ์ ขวนปี. (2543). การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2546). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

สุทธิพันธุ์ พักสุวรรณ. (2537). การปรับตัวของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา และผู้สูงอายุนอกสถานสงเคราะห์คนชรา ในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณินท์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุภัททา ปิณฑะแพทย์. (2527). จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.

สมณทา คณาเจริญ. (2548, มิถุนายน). ศรีทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารวงการครู. 2(18): 98 – 101.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2525). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรกุล เจนอบรม. (2534). วิทยาการผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษาของนอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล; และ วิระวรรณ ตันติพิวัฒนสกุล. (2545). แบบคัดกรองทางสุขภาพจิต : เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ชุดย่อ ฉบับภาษาไทย.
เชียงใหม่: โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ ปี พ.ศ. 2545 โรงพยาบาลสวนปรุง.

แสง จันทร์งาม. (2542). อยู่อย่างไรให้มีความสุข. กรุงเทพฯ: สวนปรุง.

อรรวรรณ ฉ่ำชื่น. (2541). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิต อันเกิดจากภาวะถดถอยทางสังคมและการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุชาวพุทธ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (การจัดการโครงการสวัสดิการสังคม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

อวย เกตุสิงห์. (2526). *กีฬาอนามัยการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุให้แก่ง่สง่า, การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.

อัมพา วรวัฒนชัย. (2532). *การศึกษาเปรียบเทียบข้าราชการบำนาญสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในและนอกชมรมผู้สูงอายุ*. ปริญญาโท กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- Barrow, Grovgia M.; & Patricia A. Smith. (1979). *Aging Ageism and Society*. Minnesota: West Publish Company.
- Bengtson, Vern L.; et al. (1977). The Impact of Social Structure on Aging Individuals. in *Hand book of the Psychology of Aging*. pp. 327 – 353. edited by James E. Birren; & Warner, K. Schiac. New York: Van No strand Reinhold Company.
- Burgess, Ernest W. (1960). *Aging in Western Societies*. Chicago: University of Chicago Press.
- Burgess, E. W. et al. (1977). *Your Activities and Attitudes*. Chicago: Science Research Associates.
- Cary, S. kart. (1994). *The Reality of Aging*. 4th ed. USA: Ally and Bacon, Inc.
- Cox, Harold G. (1988). *Later Life : The Realities of Aging*. New Jersey: Prentice Hall.
- Diana S. Woodruff-Pak. (1988). *Psychology and Aging*. USA: Prentice-Hall, Inc.
- Fillenbaum, G.G. (1984). *The Well - being of the Elderly Approaches to Mmultidimensional Assessment*. WHO: Offset Publication No. 84.
- Field, D. and M. Minkler. (1988). Continuity and Change in Cocial Support between Young – old and old – old or very – old Age. *Journal of Gerontology*. 43: 100 – 106.
- Finney, J.M.; & Lee, G.R. (1977). Age Differences on Five Dimensions of Religious Involvement. *Review of Religious Research*. 18(2): 173 – 179.
- Fisher, B. Aubrey. (1987). *Interpersonal Communication : Pragmatics Of Human Relationship*. New York: Random House.
- Gladday J. Hildreth. (1980). Participation in and Enjoyment of Family Maintenance Activities by Elderly Women. *Family Relation*. 29: 336 – 340.
- Goodenough, N.H. (1966). *Cooperation in Change Part*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Gorsuch, R.L. (1988). Psychology of Religion. *Annual Review of Psychology*. 39: 216 – 221.

- Graney, M.J. (1975). Happiness and Social Participation in Aging. *Journal of Gerontology*. 30: 701 – 706.
- Hall, C.S.; & G. Lindzey. (1970). *Theories of Personality*. 2nd ed. New York: John and Sons Inc.
- Harold, G. koenig. (1994). *Aging and God*. USA: The Haworth Pastoral Press and Imprint of The Haworth Press, Inc.
- (1995). *Research on religion and aging*. USA: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Havighurst, R.J. (1968). Personality and Patterns of Aging. *Gerontologist*. 8: 20 – 23.
- Havighurst, Robert J.; & Ruth Albrecht. (1953). *Old People*. New York: Longman Green.
- Humphreys, C. A. (1963). *Popular Dictionary of Buddhism*. New York: The Coattail Press.
- Hutchison. (1985). Promoting self-esteem. *Journal of Gerontological Nursing*. 10(2): 72 – 77.
- James, E. Birren, K. Warner Schaie. (2001). *Handbook of the Psychology of Aging*. USA: Academic Press. Fifth published.
- Janet, K. Belsky. (1999). *The Psychology of Aging : Theory, Research, and Interventions*. 3rd ed. USA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Jeanne, L. thomas. (1992). *Adulthood and Aging*. USA: Ellyn and Bacon, Inc.
- Jean, M. Coyle. (1991). *Family and aging*. USA: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Julia, Johnson; & Robert, Slater. (1993). *Aging and Later Life*. USA: Sage Publications, Inc.
- Jungsik, K. (2000). *Social Change and Psychological Well being : A Structural Equation*.
- Larndham. (2003, June). Buddhism Dictionary. Retrieved February 15, 2008, from, [http:// www. larndham.net](http://www.larndham.net)
- Larson, R. (1978). Thirty Years of Research on the Subjective well - Being of Older Americans. *Journal of Gerontology*. 33: 109 – 125.
- Lawton. (1983). The Variety of Well-being. *Experimental Aging Research*. 9(2): 65-72.
- Lemon, B.W, Bengtson, V.L. ; & Peterson, J.A. (1972). An Exploration of the Activity Theory of Aging : Activity Type and Life Satisfaction Among In - Movers to a Retirement Company. *Journal of Gerontology*. 27: 511 – 523.
- Lewton, M.P. (1985). Activities and Leisure. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*. 5: 127 - 164.

- Maguerite D. kermis. (1984). *The psychology of Human Aging : Theory, Research, and Practice*. USA: Ellyn and Bacon.
- Markides, K.S.; & H.W. Martin. (1979). A Causal Model of Life Satisfaction Among the Elderly. *Journal of Gerontology*. 34: 86 – 93.
- Osberg, J.S. et al. (1987). Life Satisfaction and Quality of Life Among Disabled Elderly Adults. *Journal of Gerontology*. 42 (2): 228 – 230.
- Palmore, E.; & Luikart, C. (1972). Health and Social Factors Related to Life Satisfaction. *Journal of Health and Social Behavior*. 13: 68.
- Palmore, E.B. ; et al. (1985). *Retirement, Causes and Consequences*. New York: Spring.
- Panyathai. (2006, December). Buda teaching. Retrieved February 15, 2008, from <http://www.PANYATHAI.OR.TH> and <http://www.wikipedia.org/wiki/>
- Patterson, W.B. (1975). The Quality of Survival in Response to Treatment. *Oncology Nursing Forum*. 11: 88 – 91.
- Revicki, D.A.; & Mitchell, J.P. (1990). Strain Social Support and Mental Health in Rural Elderly Individual. *Journal of Gerontology*. 44: 267 – 274.
- Ryan, Maura C.; & Joanne Patterson. (1987). Lonelincss in the Elderly. *Journal of Gerontological Nursing*. 13(5): 6 – 11.
- Sasse, Connie R. (1978). *Peoria, Ill : Chas A. Bennett Company*.
- Stack, S. (1985). Religion and Anomic : Regional Versus National Specifications. *Journal of Social Psychology*. 125: 133 – 134.
- Stromberg, M.F. (1984). Selecting and Instrument to Measure Quality of Life. *Oncology Nursing Forum*. 11: 88 – 91.
- Taylor, C.M. (1982). *Essentials of Psychiatric Nursing*. 8th ed. Saint Louis: The C.V. Mosey Company.
- Walk, S.; & Kurtz, J. (1975). Positive Adjustment and Involvement During Aging and Expectancy for Internal Control. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 43: 173 – 178.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม

เรื่อง : ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ประกอบไปด้วยข้อคำถามต่างๆ ที่กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบตามความคิดเห็นของท่าน เนื่องจากแบบสอบถามชนิดนี้ไม่ใช่แบบทดสอบ จึงไม่มีคำตอบในข้อใดถูกหรือผิด
2. ขอความกรุณาเลือกตอบแบบสอบถามให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด และตอบให้ครบทุกข้อทุกตอน เพื่อความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่สามารถจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัยให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3. แบบสอบถามนี้จะไม่นำไปเผยแพร่แต่ประการใด
4. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้
  - ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ 2 แบบสอบถามความศรัทธาในพุทธศาสนา
  - ตอนที่ 3 แบบสอบถามสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1. เพศ

☐

ชาย

☐

หญิง

2. อายุ

☐

60 - 70 ปี

☐

71 – 80 ปี

☐

80 ปีขึ้นไป

3. สถานภาพสมรส

☐

โสด

☐

มีคู่

☐

เคยมีคู่

4. ระดับการศึกษา

☐

ต่ำกว่าปริญญาตรี

☐

ปริญญาตรี

☐

สูงกว่าปริญญาตรี

5. ฐานะทางเศรษฐกิจ

☐

พอกินพอใช้

☐

เหลือใช้

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเรื่องความศรัทธาในพุทธศาสนา

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

มากที่สุด โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับความคิดเห็น คือ

จริงที่สุด	หมายถึง	ข้อความตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
จริง	หมายถึง	ข้อความตรงกับความคิดเห็นของท่าน
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	ข้อความที่ท่านไม่แน่ใจในความคิดเห็นของท่าน
ไม่จริง	หมายถึง	ข้อความไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน
ไม่จริงที่สุด	หมายถึง	ข้อความไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อ	ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
1	การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะทำให้ท่านได้พบความสุขที่แท้จริง					
2	การนั่งสมาธิทำให้จิตใจสงบ					
3	ท่านเชื่อว่าพระสงฆ์ช่วยให้ท่านใกล้ชิดและศรัทธาในศาสนามากขึ้น					
4	ท่านเชื่อว่าบุญกุศลเป็นสิ่งที่สามารถนำติดตัวไปได้ทุกภพทุกชาติ					
5	ท่านเชื่อกันว่านรก สวรรค์ และภพภูมิต่างๆ เป็นเรื่องมมาย					
6	ท่านเชื่อว่าศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางใจในเวลาที่ท่านมีความทุกข์					
7	การทำทานจะช่วยให้ท่านมีความสุขสมหวังในสิ่งที่ปรารถนายิ่งขึ้น					
8	ท่านถวายสังฆทานพระด้วยของราคาแพง เพราะอยากได้บุญกุศลมาก					
9	ท่านเชื่อว่าคนที่มีอาชีพ ล่าหรือ ฆ่าสัตว์ ไม่บาป เพราะจำเป็นต้องหาเลี้ยงชีพ					
10	ท่านเชื่อว่าการประพาศผิดลูกเมียผู้อื่นไม่บาป ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งยินยอมด้วย					
11	ท่านเชื่อว่าจะได้บุญ เมื่อทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น					

ข้อ	ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
12	ท่านคิดว่าเราชาวพุทธทุกคนควรมีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศาสนา					
13	พระพุทธเจ้าคือแบบอย่างที่ดีที่สุดของชาวพุทธ					
14	ท่านเชื่อว่าการใช้สติและปัญญาเป็นทางดับทุกข์ที่ดี					
15	ท่านเชื่อว่าการที่เรามีชีวิตแบบนี้เป็นผลของกรรมในอดีต					
16	วัดเป็นศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนที่พึ่งทางใจของมนุษย์					
17	ท่านทำสิ่งใดต่างๆ ที่มีความสำคัญให้สำเร็จด้วยตนเองโดยไม่ต้องบนบานศาลกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์					
18	การนั่งสมาธิส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ					
19	การทำบุญด้วยความบริสุทธิ์ใจจะช่วยให้ผลกรรมที่ท่านได้กระทำไว้บรรเทาลง					
20	การรักษาศีลให้ครบทั้งห้าข้อเป็นสิ่งที่ฆราวาสทุกคนควรปฏิบัติ					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเรื่องสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัย (เพื่อนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันหรือมีอายุใกล้เคียงกัน)

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับความคิดเห็น คือ

จริงที่สุด หมายถึง ข้อความตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
 จริง หมายถึง ข้อความตรงกับความคิดเห็นของท่าน
 ไม่แน่ใจ หมายถึง ข้อความที่ท่านไม่แน่ใจในความคิดเห็นของท่าน
 ไม่จริง หมายถึง ข้อความไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน
 ไม่จริงที่สุด หมายถึง ข้อความไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อ	ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
1	ท่านรับประทานอาหารร่วมกับเพื่อนร่วมวัยเป็นประจำ					
2	ท่านใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนร่วมวัย เช่น ออกกำลังกายและนั่งพูดคุยเสมอ					
3	ท่านพอใจที่ได้ถ่ายทอดเล่าประสบการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาให้แก่เพื่อนร่วมวัยฟัง					
4	ท่านรู้สึกที่เพื่อนร่วมวัยยอมรับฟัง เมื่อท่านให้คำแนะนำ หรือตักเตือน					
5	ท่านรู้สึกได้ว่าผู้ร่วมวัยให้ความสำคัญกับท่านเสมอ					
6	ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเองที่ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมวัย					
7	ท่านได้รับของขวัญจากเพื่อนร่วมวัยในวันสำคัญ เช่น วันเกิด เทศกาลต่างๆ					
8	ผู้ร่วมวัยแสดงความห่วงใยท่านเวลาที่ท่านเจ็บป่วยและถามถึงสุขภาพของท่านอย่างสม่ำเสมอ					
9	ท่านรู้สึกว่าสิ่งที่ท่านจะต้องมาพบปะเพื่อนเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ					

ข้อ	ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
10	ท่านมักมีอาการหงุดหงิด เมื่ออยู่ใกล้กับ ผู้ร่วมวัยเดียวกับท่าน					
11	ท่านไปร้องเพลง เต้นรำร่วมกับเพื่อนของ ท่านเสมอ					
12	เพื่อนร่วมวัยที่ท่านรู้จักยังคง ยินดีให้ ความช่วยเหลือเมื่อท่านต้องการเสมอ					
13	ท่านมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาให้กับ ผู้ร่วมวัยหลายคนที่ท่านรู้จัก					
14	ท่านไปร่วมงานทำบุญในวันสำคัญทาง ศาสนากับเพื่อนร่วมวัยเป็นประจำ					
15	ท่านมีความสุขกับการใช้เวลาว่างกับ เพื่อนร่วมวัย					
16	เพื่อนร่วมวัยให้การต้อนรับท่านและยินดี ให้ท่านร่วมกิจกรรมเสมอ					
17	เมื่อเพื่อนที่ท่านรู้จักและสนิทสนมพูดคุย ด้วยเสมอเจ็บป่วยท่านไม่เคยไปเยี่ยม					
18	ท่านคิดว่าท่านเหงาและว้าเหว่ จึงต้องมา พบเพื่อนเพื่อคลายความเหงา					
19	ท่านไม่มีโอกาสได้ออกงานสังคมและไม่ ค่อยได้พบปะเพื่อนร่วมวัยของท่าน					
20	ท่านคิดว่าท่านไม่จำเป็นต้องมีสังคม หรือไม่ต้องออกไปพบเพื่อนร่วมวัยเพราะ การคบเพื่อนร่วมวัยเดียวกันไม่สามารถ เข้าใจและไม่ช่วยแก้ปัญหาของท่านได้					
21	ท่านคิดว่ากิจกรรมที่ได้ร่วมทำกับเพื่อน ร่วมวัยทำให้ท่านจิตใจเบิกบาน					
22	ท่านคิดว่าเพื่อนร่วมวัยท่านยอมรับฟัง ปัญหาของท่านในเวลาที่ท่านทุกข์ใจ เสมอ					

ข้อ	ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงที่สุด
23	ท่านคิดว่าเพื่อนร่วมวัยของท่านแสดง ท่าทางและพูดให้กำลังใจท่านเมื่อท่าน เล่าความทุกข์ให้ฟัง พร้อมช่วยหาทาง แก้ไขให้					
24	ท่านคิดว่าเพื่อนร่วมวัยในขณะนี้ มีความสำคัญกว่าวัยกลางคน					
25	ท่านมีความสุขและพอใจกับการได้มี สัมพันธภาพกับเพื่อนร่วมวัยเดียวกัน					

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวภทิตรา ศิริमानนท์
วัน เดือน ปี เกิด	14 มีนาคม 2522
สถานที่เกิด	จังหวัดสงขลา
ที่อยู่ปัจจุบัน	20/329 หมู่บ้านแกรนด์คาแนล ถนนประชาชื่น ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2540	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2544	ศิลปศาสตรบัณฑิต การท่องเที่ยวและการโรงแรม จากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ
พ.ศ. 2551	การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาพัฒนาการ) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ